

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Katolická teologická fakulta
Ústav dějin křesťanského umění
Dějiny křesťanského umění

Hana Čepeláková

Hrad Krakovec

bakalářská práce

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Jaromír Homolka CSc.

2008

„Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vykonala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.“

V Praze dne 1. května 2008

Ráda bych poděkovala všem, kteří mi v této práci byli nápomocni svými radami, připomínkami a ochotou. Děkuji.

Obsah:

I. Úvod.....	5
II. Přehled dosavadní literatury k tématu.....	6–8
III. Kapitola 1–4	9–37
1. Historie hradu Krakovce.....	9–15
2. Popis hradu Krakovce.....	16–20
2.1 Rozbor kleneb na Krakovci.....	20–24
2.2 Komparace stavebního řešení kleneb a jednotlivých architektonických prvků na Krakovci s jinými stavbami dávanými do souvislosti s tzv. dvorskou hutí Václava IV.	24–26
3. Vývoj hradů v Českých zemích za Karla IV. a Václava IV.	27–39
3.1 Hrad Krakovec a jeho místo ve vývoji české hradní architektury.....	29
4. Problematika tzv. dvorské huti Václava IV.	30–34
4.1 Stručné shrnutí názorů na tzv. dvorskou huť Václava IV.	34–36
4.2 O hutích.....	36–37
IV. Závěr.....	38–39
V. Obrazová příloha.....	40–75
VI. Seznam vyobrazení.....	76–79
VII. Seznam použitých pramenů a literatury.....	80–84
VIII. Seznam nejčastěji používané literatury.....	85
IX. Anotace.....	86

I. Úvod

Hradní architektura v Čechách představuje důležitou kapitolou v rámci našich dějin – a to nejen v rámci dějinných událostí, ale také z pohledu vnitřního. Tedy, umožňuje nám nahlédnout do soukromého života středověkého člověka skrze to, co nám zde zanechal, skrze hmotné památky, a to ať už umělecké nebo jen užité.

Hrady poslední čtvrtiny 14. století postavené na českém území za vlády Václava IV. zaujímají nepříliš často zkoumanou uměleckohistorickou látku, která si ale jistě zaslouží větší pozornost odborné veřejnosti.

Za téma bakalářské práce jsem si vybrala jeden z těchto hradů – hrad Krakovec. V monografickém zpracování hradu Krakovce bych chtěla představit toto významné stavební dílo konce 14. století v jeho celku – z hlediska jeho vzniku, jeho historie a především po jeho výtvarné stránce a významu. Tuto stavbu jsem si zvolila právě pro její uměleckou a historickou hodnotou a významné postavení v dějinách středověké hradní architektury.

Dále bych chtěla poukázat na názorové rozdíly na osobu stavebníka hradu.

Otázkou je také huť, která Krakovec stavěla. O jakou huť šlo, kdo ji vedl a kdo v ní pracoval. Jestli je možné ji spojovat se svatovítskou hutí nebo se jednalo o huť na svatovítské huti nezávislou. A kde ještě lze nalézt její vliv, pokud nepůsobila pouze na Krakovci.

Také do jaké míry jsou klenby na Krakovci dílem geniálního architekta, projektanta.

Tuto látku bych chtěla zpracovat v rámci dosavadních zdrojů i názorů, které byly k tomuto tématu vysloveny.

II. Přehled dosavadní literatury k tématu

Hradem Krakovcem se odborná veřejnost zabývala v 2. polovině 19. století a na počátku 20. století převážně z historického hlediska. Nejstarší takový souborný článek o Krakovci najdeme u Břetislava Mikovce z roku 1860.¹ Kromě historie hradu poukazuje také na jeho současný stav a zmiňuje se o dnes již neexistujícím konsekračním nápise z 80. let 14. století, nástěnných malbách kaple a sklomalbě arkýře. Na počátku 90. let 19. století o Krakovci psal významný historik August Sedláček,² autor mnohosvazkové publikace Hradů, zámků a tvrzí království českého. Hradu Krakovci později věnoval i samostatnou publikaci z roku 1914, doplněnou Situací a stavbou hradu Krakovce od Antonína Cechnera.³ Na konci 19. století se o Krakovci ještě zmiňuje František Levý v rámci své knihy o historii města Rakovníka.⁴ V roce 1902 vychází další práce o Rakovnickém okrese od Jana Rennera,⁵ opět s důrazem na historickou minulost hradu, kterou následují Dějiny hradu Krakovce od Václava Kočky.⁶ O rok později píše o Krakovci Antonín Cechner v Soupisu památek Rakovnicka,⁷ která obsahuje kromě historické části také popis hradu s obrazovou přílohou, složenou z půdorysných nákrešů a kreseb některých architektonických detailů.

Z uměleckohistorické literatury konce 19. století nacházíme pouze krátký popis o výmalbě kaple na Krakovci u Berharda Gruebera.⁸

Významnou uměleckohistorickou studií se stala až studie manželů Menclových (autorem byl, zdá se, hlavně Václav Mencl) z roku 1942, která spojila hrad Krakovec s tzv. dvorskou hutí Václava IV.⁹ O této huti píše, že šlo o huť, která pracovala odděleně od svatovítské huti. Ve své práci kladou velký důraz na výtvarnou stránku tohoto hradu, který spojují s architekturou krásného slohu kolem roku 1400 a s tzv. českou gotikou.¹⁰ Program

1 Ferdinand B[...] MIKOVEC: Krakovec čili Červený Zámek, in: Starožitnosti a Památky země České, sv. 1, Praha 1860, 185–192.

2 August SEDLÁČEK: Krakovec hrad, in: Hrady, zámky a tvrze království českého, sv. 8, třetí nezměněné vydání, Praha 1996 (jde o fotoreprint původního vydání z roku 1891), 98–109.

3 August SEDLÁČEK: Hrad Krakovec. Se článkem Ant. Cechnera: Situace a stavba hradu Krakovce, Praha 1914.

4 František LEVÝ: Dějiny královského města Rakovníka, Rakovník 1896.

5 Jan RENNER: Popis politického a školního okresu Rakovnického, Rakovník 1902.

6 Václav KOČKA: Dějiny hradu Krakovce, Rakovník 1912.

7 Antonín CECHNER: Krakovec, in: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Rakovnickém, sv. 2, Praha 1913, 33–39.

8 Bernhard GRUEBER: Die Kunst des Mittelalters in Böhmen nach den bestehenden denkmalen Geschildert, sv. 1, 4, Wien 1879.

9 Dobroslava MENCLOVÁ / Václav MENCL: Český hrad v době Václavově, in: Umění XIV, Praha 1942, 89–103, 143–160.

10 Termín „česká“ gotika uvedl do odborné literatury právě Václav Mencl. Jak píše, tento výtvarný směr se uplatňoval v architektuře ve 14. století vedle expresivně exaltovaného poklasického slohu. Česká gotika

této huti se podle nich uskutečňoval v linii: Krakovec, Sloupová síň na Pražském hradě, Točnick, kaple Vlašského dvora v Kutné Hoře. Sloh, který se zde vytvořil je pro ně slohem smyslovým, improvizujícím a vzpurným, který nedbá tektonické kázně.

Stejný názor najdeme také v pozdější knize Václava Mencla z roku 1948.¹¹ Tady se text studie v zásadě opakuje.

V roce 1972 konečně mohla vyjít dvoudílná práce Dobroslavy Menclové o českých hradech.¹² Ve druhé knize se Dobroslava Menclová zabývá i Krakovcem. Stejně jako Václav Mencl spojuje Krakovec s dvorskou stavební hutí. Dvorskou pražskou huť, jak ji nazývá, zdá se, že chápe jako jednu huť totožnou se svatovítskou hutí. Její stavební okruh zahrnuje jak královské hrady, tak i šlechtické hrady. Kromě staveb, které přisuzuje přímo pražské hutí, jsou zde i stavby pouze hutí ovlivněné. Jde o přestavbu královského paláce na Pražském hradě, Loket, Žebrák, Točnick, Křivoklát, Nový hrad u Kunratic, Roupov, Jenštejn, Egerberk, Kost, Zbiroh, Hrádek v Kutné Hoře, Kynžvart a Vysoký Chlumeč.

Tyto stavby se vyznačují některými společnými znaky. Patří sem geometricky pravidelná klenba, která je užita i do nepravidelného prostoru, typy portálů a oken a bosovaný kvádr na nárožích paláců.

V knize Václava Mencla o českých středověkých klenbách z roku 1974¹³ najdeme odlišnou formulaci o dvorské hutí, než v jeho předchozích pracích. Píše, že to byla parléřovská dvorská huť, která pracovala pro krále Václava na jeho soukromých hradech.¹⁴ Je to tedy názor naprosto odlišný od názoru, který najdeme v jeho prvních dílech o světské architektuře z doby Václava IV.

Studie od Jana Muka ml. o středověkých klenbách z roku 1977¹⁵ se z hradní architektury Václava IV. zabývá zvláště Sloupovou síní na Pražském hradě a Krakovcem. Záměrem těchto dvou děl podle něj není, jak to chápal Václav Mencl a Dobroslava Menclová, vyřešit novým způsobem prostor, ale vynutit si u diváka dojem nepochopitelné složitosti a upoutat ho bohatostí architektonických článků a jejich komplikovaností.

V roce 1982 se Jan Muk ml. vrací k prostorům Krakovce a Sloupové síně v rámci příspěvku Problematika kleneb doby Karlovy.¹⁶ Vyslovuje zde hypotézu ohledně autorství

má své počátky ve 30. let 14. století. Její duchovní základ nebyl mystický, ale senzuální. „Nehledal se již prostor duchovně i tvarově vztažený k hloubkovému úběžníku, nýbrž volně rozložený na všechny strany, nedělený na klenební pole a celistvě se rozpínající všemi směry od stěny ke stěně.“

11 Václav MENCL: Česká architektura doby lucemburské, Praha 1948.

12 Dobroslava MENCLOVÁ: České hrady, sv. 1, 2, druhé doplněné vydání, Praha 1972.

13 Václav MENCL: České středověké klenby, Praha 1974.

14 Ibidem 51.

15 Jan MUK: Konstrukce a tvar středověkých kleneb, in: Umění XXV, Praha 1977, 1–22.

16 Jan MUK: Problematika kleneb doby Karlovy, in: Mezinárodní vědecká konference. Doba Karla IV. v dějinách národů ČSSR. Materiály ze sekce dějin umění, Praha 1982, 114–126.

Petra Parlře nebo jeho okruhu. Také uvažuje o možnosti předatování Sloupové síně na Pražském hradě do 70. let nebo nejpozději do počátku 80. let 14. století na základě srovnání formálních znaků tohoto prostoru s kaplí na Krakovci. Sloupová síň by tak byla předchůdcem krakoveckých kleneb.

Současným článkem k otázce dvorské huti Václava IV., ale především k slohové situaci Sloupové síně na Pražském hradě, je článek od Jaromíra Homolky z roku 2005.¹⁷ Jaromír Homolka také předpokládá Parlřeovo autorství pro tyto dvě díla. Spojuje je pro výtvarné kvality těchto staveb a pro nový způsob pojetí prostoru.

V rámci kasteologické literatury je nutné zařadit sem také práce Františka Alexandra Hebera,¹⁸ Friedricha Bernaua,¹⁹ již výše zmiňované Bernharda Gruebera a Augusta Sedláčka. Z mladší literatury je to následně Dobroslava Menclová se svou syntetickou prací o českých hradech (také viz výše) a Tomáš Durdík,²⁰ který je autorem užívané metodiky pro výzkum hradů, a v popředí jeho zájmu stojí především vývoj, podoba, typologie a genetické souvislosti české hradní architektury.

17 Jaromír HOMOLKA: Příspěvek k dějinám české architektury krásného slohu (kolem roku 1400). K slohové situaci tzv. Sloupové síně Pražského hradu, in: BOBKOVÁ Lenka/HOLÁ Mlada (ed.): Lesk královského majestátu ve středověku. Pocta Prof. PhDr. Františku Kavkovi, CSc. K nedožitým 85. narozeninám, Praha/Litomyšl: 2005, 265–271.

18 František Alexandr HEBER: Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser, sv.1–7, 1815–1849.

19 Friedrich BERNAU: Album der Burgen und Schlösser im Königreiche Böhmen, Saaz 1881, 209.

20 Tomáš DURDÍK: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů, Praha 1999.

III.

1. Historie hradu Krakovce

Své jméno dostal hrad podle vsi Krakova, která leží nedaleko. Vesnici Krakov nechal vysadit Jan Lucemburský roku 1315.²¹ V Krakově poté vznikl panský dvůr, který byl manským zbožím a jeho majitel byl vázán povinnostmi na Křivoklátě. V roce 1358 držel Krakov Heníček z Krakova na Skytalech, roku 1362 Smil z Mšeného. V roce 1363 prodal Čeněk z Mšeného, který byl Smilovým synem nebo dědicem, tvrz a dvůr v Krakově s vesnicemi Krakovem, Rousínovem, Všesulovem a Šípy Janovi, synovi rýnského falckraběte Rudolfa a nevlastnímu bratrovi Anny Falcké. Karel IV. tento „trh“ potvrdil a dal Janovi v manství.²²

Je možné, že to byl právě Jan, který nechal postavit²³ Krakovec, protože je v konfirmačních knihách udáván nejen jako ..“Johannis de Cracouia“..²⁴ ale také ..“Johannis de Kracouicz“..²⁵ nebo ..“Johannis comitis de Cracowicz“..²⁶ V roce 1376 ale kupuje pro

21 Základní práce, o kterou se opíráme: Dobroslav LÍBAL / Jan MUK / Olga NOVOSADOVÁ: Hrad Krakovec. Stavebně historický průzkum, Praha 1976, uloženo na NPÚ středních Čech v Praze.

22 August SEDLÁČEK: Zbytky register králův římských a českých z let 1361–1480, Praha 1914, č. 35; 21.

23 August Sedláček (Krakovec hrad, in: Hrady, zámky a tvrze království českého, sv. 8, třetí nezměněné vydání, Praha 1996, 102) píše, že to byl právě Jan, syn rýnského falckraběte Rudolfa, který postavil hrad Krakovec a že k založení hradu došlo mezi lety 1363 a 1370. Naproti tomu Dobroslava Menclová (České hrady, sv. 2, druhé doplněné vydání, Praha 1972, 133, 139, 140) považuje za stavebníka Krakovce až Jíru z Roztok, který koupil panství v roce 1381. Udává pro to více důvodů. Byl to Jírův těsný vztah ke dvoru, slohová příslušnost ke stavbám dvorské huti Václava IV. („Jelikož je dnešní hrad, (...), stavbou zcela jednolitou a slohově jednoznačně příslušející do okruhu dvorské huti krále Václava, je pravděpodobné, že jménem Krakovec byla už před vznikem hradu označována tvrz v obci Krakově.“). Dále Janova koupě městského práva na Starém Městě v roce 1376 („Jan, který se už před koupí Krakovce nemohl nikde trvale usadit, to ani na Krakově či Krakovci dlouho nevydržel a byl rozhodnut zdejší zboží prodat. Přijal proto už před smrtí v roce 1376 městské právo v Praze a hodlal si tu postavit dům.“). Také rok úmrtí Jana, 1376, je obdobím, ve kterém stavební huť ještě nepracovala nebo byla na takovém vývojovém stupni, kdy ještě nebyla schopna vytvořit tak dokonalé dílo.

August Sedláček ale později, v jeho práci o hradech Krakovci (August SEDLÁČEK: Hrad Krakovec, Praha 1914), píše, že Jíra, kromě svých povinností, nezanedbával Krakovec. „Jak se zdá, vystavěl jej v hlavních zdech a přidělal (jestli tu nebyla) kapli v jihovýchodním rohu.“

Starší literatura udává za stavitele hradu buď: Jana, syna rýnského falckraběte, který postavil hrad na hradišti, kde podle Kosmase stál v 2. polovině 7. století hrad knížete Kroka (Jan Renner: Popis politického a školního okresu Rakovnického, Rakovník 1902, 333; August Sedláček: Hrad Krakovec, Praha 1914, 3; Kamila Spalová: Hrad Krakovec, Praha [s. d.], [nepag.]) nebo je spojován s 1. polovinou 14. století (Antonín Cechner: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu Rakovnickém, sv. 2, Praha 1913, 33.).

24 Josef EMLER: Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica pragensem per archidioecesim, sv. I/2 1363–1369, Praha 1874, 31.

25 Josef EMLER: Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica pragensem per archidioecesim, sv. III–IV, 1373–1390, Praha 1879, 3.

26 Ibidem 48.

Také se ale můžeme v listu z roku 1378 dočíst, že „Krakovec tvrz se vším příslušenstvím léno jest od koruny.“ (August SEDLÁČEK: Zbytky register králův římských a českých z let 1361–1480, Praha 1914, č. 76; 28). Zde se jasně mluví o tvrzi, nikoli o hradu.

Rudolf Anděl (Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, sv. 3, Praha 1984, 229–233) vysvětluje Janovy podpisy („z Krakovce“) tím, že název Krakovec je zdrobnělina jména Krakov. Tak se

sebe a svou manželku Amalii městské právo na Starém Městě pražském.

Po něm přijali v roce 1378 léno na tvrz Krakovec Janovi synové, ale nevlastnili ho dlouho. Zdá se, že o statky²⁷ měl zájem Václav IV., takže se vrátily zpět králi jako odúmrtí a Janovým synům byly dány náhradní statky.

V únoru 1381, jak se můžeme dočíst v přeepsaném výpisu z kvitovního listu Albrechta z Kolovrat,²⁸ dostal Krakovec v manství Jíra z Roztok, purkrabí na Křivoklátě: „Král Václav dává Jírovi z Roztok nejv. lovčímu kr. Č. hrad neb tvrz Krakovec s vesnicemi zvěrolovy, ptakolovy atd. jakož někdy Jan z Krakovce a jeho sirotkové měli, v manství vladyčí to přidávaje, aby ani on, ani dědici jeho z těch zboží berně královské, obecní a zvláštní platiti nebyli povinni, vynímaje také jej i držitele toho zboží ze všech soudů a cúd zemských, než aby žalobníkům před purkrabí Křivoklátským odpovídal.“

V roce 1381 se stal Jíra z Roztok, jak čteme výše, nejvyšším lovčím a byl povýšen do panského stavu. V roce 1384 se stal podkomořím a mohl volně nakládat s krakoveckým panstvím – mohl ho kdykoli prodat, stejně tak na něm směl volně lovit všechnu zvěř. V roce 1386 obdržel také právo, „aby on a dědici jeho v lesích Hrádeckém (Křivoklátském), Bukovském a Týřovském sekati mohli dříví, i dlouhé i sáhové, k potřebám hradu Krakovce...“²⁹

Právě Jíra z Roztok je nejčastěji považován za stavebníka³⁰ hradu Krakovce. Svědčil by pro to nejen jeho těsný vztah ke dvoru, ale také to, že podle německé listiny z 15. května 1382 byl vyslán do města Vratislavi, aby tam vedl stavbu královského hradu a opevnění na kopci u dómu sv. Kříže.³¹ Píše se v ní, že: „a proto posíláme k Vám šlechtného – šlechtice Jiřího z Roztok, našeho purkrabího na Křivoklátě a našeho rádce a milého věrného, který je také naším stavitelem, aby Vás řídil zcela podle našich představ...“ („vnd senden darumb zu uch den Edlen Georien ! von Rozstok, vnseren

řikalo zalesněnému a neobydlenému údolí pod vsí Krakovem, ke které náleželo.

27 Krakovecké zboží bylo v průběhu století prodáváno nikoli jako celek, ale tak, jak na tom měli majitelé zájem, tzn. prodávali například jen některé statky a některé si naopak nechávali. Zboží tak bylo v průběhu století do jisté míry rozdrobováno, ale na druhou stranu také obohacováno o některé statky příslušející již předtím kupujícímu, se kterými pak krakovecké zboží přecházelo k dalším vlastníkům. Pro větší přehled srov. Jan RENNERT: Popis politického a školního okresu Rakovnického, Rakovník, 1902, 332–336; Ferdinand B[...] MIKOVEC: Krakovec čili Červený Zámek, in: Starožitnosti a Památky země České, sv. 1, Praha 1860, 185–192; August SEDLÁČEK: Krakovec hrad, in: Hrady, zámky a tvrze království českého, sv. 8, třetí nezměněné vydání, Praha 1996, 98–109; Kamila SPALOVÁ: Hrad Krakovec, Praha: [s. d.], [nepag.]; Dobroslav LÍBAL / Jan MUK / Olga NOVOSADOVÁ: Hrad Krakovec. Stavebně historický průzkum, Praha 1976, 1–14.

28 SEDLÁČEK 1914 (pozn. 22) č. 107; 30–31.

29 SEDLÁČEK 1914 (pozn. 3) 6.

30 LÍBAL / MUK / NOVOSADOVÁ 1976 (pozn. 21) 2; MENCLOVÁ 1972 (pozn. 12) 133, 138 atd. Jde především o mladší literaturu.

31 Wilhelm SCHULTE: Die politische Tendenz der Cronica principum Polonie, in: Darstellungen und Quellen zur schlesischen Geschichte, sv. 1, 33b, Breslau 1906, 246–247.

Burggraffen zum Burgleins Ratgeben vnd liebeu getrnwen, der uch vnsere meinunge wol wirdet genzlichen vnderwisen, vnd ouch vnseren selbes Bawmeister.“). Německou listinu Václava IV. cituje také Dobroslava Menclová,³² když píše, že podle této listiny patřil Jíra z Roztok bezpochyby k tomu druhu královských služebníků, kteří už za Karla IV. vedli jako magistri fabricae dvorské stavby.

Pokud by stavebníkem hradu byl opravdu Jíra z Roztok,³³ znamenalo by to, že stavba byla provedena ve velmi krátkém časovém úseku, protože už roku 1384³⁴ (16. října) byla vysvěcena hradní kaple Panny Marie a sv. Kateřiny.³⁵

Jíra z Roztok nakonec hrad Krakovec spolu s dalším zbožím roku 1410 prodává Jindřichu Leflovi z Lažan, šlechtici původem ze Slezska a královu oblíbenci. K tomuto prodeji se váže výpověď Matěje, rychtáře z Všesulova: „Pamatuji a při tom sem byl, že pan Jíra nebožčík služebníku swému Zemskému myslivci za jeho službu postúpil 10 kop gr. platu w Nowosedlech welikých za Rabšteinem do jeho toliko žiwota, a na to mu list udělal. A když prodal Krakowec p. Henrichowi, tu sem byl také, a to se dalo u weliké swětnici: p. Jíra seděl na stolici, a p. Henrich stál u kamen; tu p. Jíra zplakal, řka: milý pane, prosím tebe, pust' ten trh a popřej mi té chalúpký!“³⁶

Za vlastnictví Jindřicha Lefla z Lažan působil na Krakovci mistr Jan Hus. Odtud v roce 1414 odjížděl na Kostnický koncil.

Po smrti Jindřicha Lefla vlastnil Krakovec jeho syn Hynce Bechyňka z Lažan. Ten však roku 1425 hrad zastavil Ondřeji Špalkovi ze Slatiny. Dalšími vlastníky byli postupně do roku 1437 páni Dubňanští, Bořivoj z Lochovic a Zdislav Vlk z Miletic. Potom zboží obdržel Jan Bechyňka z Lažan a z Bechyň, který ho ale obratem prodal hejtmanovi tábořských vojsk Janovi, řečenému Bleh z Těšnice. Roku 1445 koupil krakovecké panství

32 MENCLOVÁ 1972 (pozn. 12) 140.

33 Dalším stavebníkem by ale také mohl být sám král Václav IV. O jeho zájmu by svědčila náhrada za Krakovec, kterou od krále obdrželi synové Jana, bratra Anny Falcké. Také Tomáš Durdík uvažuje o králi jako zakladateli hradu: „Nápadná výstavnost a velkorysá řešení hradu, spolu s nesporným působením dvorské huti, navozují domněnky o přímém králově zájmu na založení hradu.“ Tomáš DURDÍK: Česká hradní architektura doby Václava IV., in: Historická inspirace. Sborník k počtě Dobroslava Líbala, Praha 2001, 69.

34 Rok vysvěcení kaple se v odborné literatuře rozchází. Ferdinand B[...] Mikovec (Starožitnosti a Památky země České, sv. 1, Praha 1860, 185) udává, že kaple byla vysvěcena 16. října 1383 Janem III., litomyšlským biskupem, zároveň ale na straně 192 ukazuje přepis textu, který viděl v kapli, o kterém píše: „Silně porouchaný, ale vždy ještě čitelný nápis podává zprávu o vysvěcení kaple, které se stalo 16. října 1384 od biskupa Litomyšlského Jana III., z panujícího rodu Lucemburského.“ Dobroslava Menclová (České hrady, sv. 2, druhé doplněné vydání, Praha 1972, 138) se odkazuje na Ferdinanda B[...] Mikovce, přitom udává datum 16. září 1383. Datum 16. října 1384 uvádí August Sedláček (Krakovec hrad, in: Hrady, zámky a tvrze království českého, sv. 8, třetí nezměněné vydání, Praha 1996, 100), ale Mikovecův přepis textu z kaple v Sedláčkovi není správný.

35 MIKOVEC 1860 (pozn. 1) 191.

36 František PALACKÝ: Archiv český čili Staré písemné památky české i moravské. Z archivův domácích i cizích, sv. 1, Praha 1840, 166.

Albrecht z Kolovrat.

Po Albrechtově smrti (kolem roku 1470) držel manské zboží poručník jeho nezletilého syna Jindřicha, Jindřich zvaný Čeněk Berka z Dubé. Ten musel v roce 1479 předat Krakovec již plnoletému synovi Albrechta z Kolovrat. Zboží za Čenka Berky z Dubé ale značně zpusťlo. Přesto se za držení Jindřicha z Kolovrat v roce 1497 stal Krakovec z manského zboží tzv. „dědictvím zpupným.“

Po smrti Jindřicha z Kolovrat v roce 1530 si statek rozdělili jeho tři synové, Hynek, Albrecht a Jan, z toho Krakovec zůstal ve společném držení. V roce 1537 došlo mezi bratry ke sporům o užívání některých částí hradu. Proto se bratr Albrecht rozhodl svoji část Krakovce směnit za jiné pozemky, které měli užívat společně. Bratr Hynek byl již mrtev, Krakovec tak držel Jan spolu se svými nezletilými synovci, sirotky po Hynkovi.

V roce 1548 prodali krakovecké zboží Janu staršímu z Lobkovic a na Zbiroze, královskému nejvyššímu sudí. Ten zboží o málo později přenechal svému synovi, Janovi mladšímu z Lobkovic a jeho ženě Anně z Roupova. Ti statek v roce 1565 prodali Janu Újezdskému z Červeného Újezdce.

Jan Újezdský pak v roce 1570 prodal jen hrad Krakovec Kryštofovi Jindřichovi Krakovskému na Vsesulově, který byl synem Albrechta Krakoveckého, bratra Jana z Krakovce.

V roce 1588 získal Krakovec Radslav Vchynský ze Vchynic, který již rok předtím koupil některé další krakovecké statky. Rok po koupi Krakovce vše prodává svému strýci, Jaroslavu Vchynskému z Vchynic na Drástech a Klecanech, královskému místokomorníkovi.

Po smrti Jaroslava Vchynského v roce 1614 přešlo zboží na Jaroslavova syna Jiříka z Vchynic, hejtmana Rakovnického kraje. V roce 1620 byl ale hrad Krakovec dobyt a okolní vesnice vypáleny bavorským vojskem vévody Maxmiliána a Jiřík Vchynský, který bojoval na straně českých stavů proti Ferdinandovi II. byl konfiskační komisí odsouzen ke ztrátě všeho majetku. Jiřík následně konvertoval ke katolictví, byl omilostněn a polovina statků mu byla vrácena. V roce 1623 koupil³⁷ nazpět hrad Krakovec.

Již dosti poničený hrad byl v 30. letech 17. století znovu vystaven plundrování procházejících vojsk.

Po smrti Jiříka Vchynského v roce 1637 bylo krakovecké panství v držení poručníka Jiříkova vnuka (Karla Jiřího Strasolda ze Strasoldu), jeho strýce Radslava

³⁷ Karel z Lichtenštejna, královský místodržící, zajistil Jiříkovi Vchynskému právo odkoupit své statky od české komory. LÍBAL / MUK / NOVOSADOVÁ 1976 (pozn. 21) 8.

Jaroslava ze Vchynic. Ten si ale roku 1644 vymohl povolení, aby panství směl prodat. Hrad s částí původního krakoveckého zboží koupila Marie Vchynská, manželka Radslava Jaroslava ze Vchynic. Roku 1646 část koupeného majetku (včetně hradu) opět prodala. Novým majitelem se stal Matyáš Karel ze Šternberka na Libochovicích a Zelené Hoře, nejvyšší zemský soudce.

Další majitelem krakoveckého zboží se stal v roce 1651 Karel Heřman, říšský hrabě Kotz z Dobrše a na Bystřici. V roce 1660 zakoupil zboží Ota Jiří z Helversenu se svou manželkou Marií Magdalenou z Dobrše. Pravděpodobně Ota z Helversenu nechal Krakovec opravit a nově pokrýt střechy,³⁸ nakolik byly ale opravy rozsáhlé se přesně neví.³⁹

V roce 1670 po smrti Oty z Helversenu se jeho statků ujímá Maxmiliana Lidmila z Kokořova, jeho druhá manželka, a Václav Albrecht z Kotze a Dobrše jako poručníci Diviše Albrechta, Otova syna. Ten statky přejal v roce 1672 a je považován za iniciátora stavebních úprav na Krakovci.⁴⁰ V jeho době se užívalo spolu se starým pojmenováním i nové – Červený Hrádek.

V roce 1715 koupil krakovecké zboží Karel Josef Hildprandt. Po něm ho zdědil v roce 1741 jeho syn Karel Josef Hildprandt. V roce 1770 přešly statky na jeho syna Václava Karla Hildprandta z Ottenhausenu na Zhoři. Pro špatný technický stav nebyl už Krakovec sídlem rodiny Hildprandtů, kteří bydleli na zámku ve Slabcích, ale sloužil úředníkům panství.

Krakovec navíc v roce 1783 poničil blesk, který spálil všechny dřevěné části hradu. K opravě nedošlo. Po smrti Václava Karla Hildpranda v roce 1803 přešly statky na jeho syna Františka Ferdinanda. Počátkem 19. století bylo pravděpodobně provedeno jakési zajištění hradu.⁴¹ Z roku 1788 pochází popis hradu [1]: „Dřevěný most, z částí zdvihací, jest ještě zachován, nad hlavní branou a jejími vedlejšími staveními nachází se posud celá střecha, nad onou i malá, krytá zvonička. V průčelí hlavního stavení padá do očí příkrý trojhranný štít se dvěma štíhlými renaissančními pyramidami. Studnu s dřevěným roubením zřetelně jest viděti, (...). Ze dvou hromad stavebního kamene lze souditi, že po ohni počala se bourati část zevnitřních hradeb. Vlevo na hlavním stavení, které již nemá střechy, vystupuje arkýř, bývalé to sanktuarium gothické hradní kaple.“⁴² Další popis

38 Odtud zřejmě pochází nové pojmenování objektu „Červený zámek“. LÍBAL / MUK / NOVOSADOVÁ 1976 (pozn. 21) 11.

39 Ibidem.

40 Ibidem.

41 Ibidem 12.

42 A[...] G[...] MEISSNER: Historisch – Malerische Darstellungen aus Böhmen. Prag 1798, pramen použil:

pochází z roku 1820, kde připomíná, že: „...kaple pak byla opatřena oltářem, kazatelnou a křtitelnicí, a malby na stěnách jejích byly tak zachovalé, jakoby barvy, jmenovitě zelená a modrá, pak pozlacení teprva nedávno byly kladeny.“⁴³

V roce 1845 byl z hradu lámán kámen. Tomu nakonec zamezil Robert Hildprandt, syn majitele panství.

V roce 1855 se zřítla velká část kaple. O její výzdobě se zmiňuje Ferdinand Mikovec: „Silně porouchaný, ale vždy ještě čitelný nápis podává zprávu o vysvěcení kaple, které se stalo 16. října 1384 od biskupa Litomyšlského Jana III., z panujícího rodu Lucemburského. (...) Pod tímto nápisem nalézají se stopy druhého, jak se zdá novějšího, ale již nečitelného. V zachovalých posud oknách kaple spatřiti lze sotva toliko jednotlivé barevné střepy ze starých maleb na skle, a starodávné malby na stěnách, ještě roku 1798 tak čerstvými barvami se skvějící, jsou tak vybledlé, že sotva obrysy jejích jsou znatelné. Pan prof. Karel Wiesenfeld je roku 1851 ohledával a zevrubně popsal, dle něho jsou z druhé polovice čtrnáctého století a představují následující předměty: Zvěstování Panny Marie, Navštívení její, Narození Kristovo, Klanění se mu tří mudrců východních, Obřezání Kristovo, Útěk svaté rodiny do Egypta, Dvanáctiletého Ježíše, vyučujícího v chrámě Jeruzalémském, pak Smrt Mariinu dle pojmání byzantinského a sv. Václava.“⁴⁴

V roce 1866 koupil hrad Krakovec Alex z Croyů, z vévodské rodiny Croyů z Dülmen ve Westfálsku.

V roce 1883 byla stržena východní strana hradu dynamitem.

Od konce 80. let 19. století o zachování hradu usilovala tělovýchovná jednota Sokol na Rakovnicku. Na její popud byl v roce 1914 založen „Komitét pro záchranu zřícenin hradu Krakovce“, který vznikl při Musejním rakovnickém spolku [5]. V letech 1916–1919 byly provedeny zajišťovací práce a následně v roce 1924 se novým majitelem hradu stává Klub čs. turistů.⁴⁵ Klub na hradě provedl v roce 1940 několik oprav a zabezpečení, které byly vedeny soudobými metodami památkové péče (Alois Riegel). Šlo například o mírné ustoupení líce zdiva, aby bylo možné rozpoznat pozdější doplňky.

V roce 1952 se stal hrad Krakovec státním majetkem.

V následujících letech, od roku 1963 pod správou Střediska státní památkové péče

Ferdinand B[...] MIKOVEC: Krakovec čili Červený Zámek, in: Starožitnosti a Památky země České, sv. 1, Praha 1860, 190–191.

43 Příloha čtvrtá Versuch einer topografischen Skizze der Herrschaft Slebec in Böhmen, in: Hesperus 1820, pramen použil: Ferdinand B[...] MIKOVEC: Krakovec čili Červený Zámek, in: Starožitnosti a Památky země České, sv. 1, Praha 1860, 191.

44 MIKOVEC 1860 (pozn. 1) 192.

45 Jako posledního majitele hradu uvádí Kamila Spalová Maxmiliána z Croyů (Hrad Krakovec, Praha [s. d.], [nepag.]). Ten nejdřív povolil sanační úpravy hradu a poté ho daroval Klubu čs. turistů.

a ochrany přírody Středočeského kraje (dnes Územní odborné pracoviště středních Čech v Praze, které je i v současnosti správcem této památky) došlo k dalším opravám a zajišťovacím pracím. V 50. a na začátku 60. let byly tyto opravy řešeny podle předchozích metod.⁴⁶ Například se používalo vápenné malty s malým množstvím cementu, ne už ale zazdívek s ustoupením líce zdiva.

V 60. letech se rychle prosadily nevhodné způsoby statického zajištění staveb, které znamenaly použití betonu, colcretových malt, injektáží a hloubkového spárování. Aplikací těchto metod došlo k nenávratnému poškození především bašty (opravy započaté v roce 1964), a to nejen z hlediska optického (povrch zdi je vyspárován colcretovou maltou), ale také z bezpečnostního (zdi bašty obsahují kvůli použití betonových injektáží nadměrné množství vody, která se ze spár nemůže uvolňovat. Díky mrazu pak dochází k postupnému statickému narušování zdiva).

Následně až do roku 1984 na hradě nedošlo k žádným výrazným konzervačním nebo sanačním zásahům. V průběhu 70. let si Středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje (SSPPOP) nechalo udělat měřickou dokumentaci, stavebně historický průzkum, zadalo alternativní studii obnovy a projekty dílčích etap statického zabezpečení. Uvažovalo se také o zastřešení paláce, ale v roce 1978 se od tohoto záměru upustilo.

V roce 1984 začala nová etapa již skutečných konzervačních prací, při které se důsledně dodržovala konzervační metoda. Státní ústav památkové péče a ochrany přírody tuto metodu podpořil podrobným stanoviskem z roku 1986. Ve stanovisku stál požadavek na respektování dochované kry omítek, udržení nepravidelné siluety koruny zdiva a prověření rozsahu hloubkové injektáže zdiva.

V havarijním stavu byl také dřevěný most, který vedl k hradu. Jeho opravy trvaly od 80. let do roku 1990. Následně bylo nutné staticky zabezpečit jižní křídlo paláce. Po těchto pracích byl hrad zpřístupněn veřejnosti v roce 1992.

V roce 2002 na zakázku Státního památkového ústavu středních Čech v Praze bylo na Krakovci provedeno vyšetření geometrie kleneb Ing. Vítem Mlázovským.⁴⁷ V roce 2007 bylo dokončeno nové aktualizované zaměření hradu.⁴⁸ V současné době se začíná zpracovávat nový stavebně historický průzkum, který vede doc. Ing. arch. Michael Rykl.

46 K historii Krakovce ve 2. polovině 20. století – Vojtěch LÁSKA: K znovuotevření hradu Krakovce, Památky středních Čech. Zpravodaj Památkového ústavu středních Čech v Praze 7/3, Praha 1993, 50–54.

47 Vít MLÁZOVSKÝ: Hrad Krakovec. Vyšetření geometrie kleneb. Průzkum, Praha 2002, uloženo na NPÚ středních Čech v Praze.

48 ZASTOUPIL a KRÁL – ZEMĚMĚŘIČI: Hrad Krakovec. Zaměření skutečného stavu objektu, Praha 2007, uloženo na NPÚ středních Čech v Praze.

2. Popis hradu Krakovce

Hrad Krakovec se nachází nedaleko obce Krakova na protáhlé ostrožně, kterou obtékají dva potoky. Ostrožna se zvedá do výšky 25 metrů. K hradu se přichází ze severu po vstupní šíji. Ta je přerušena příčným příkopem. Z ostatních světových stran je hrad chráněn strmějšími svahy.

Obytné jádro zaujímá téměř celou plochu ostrožny. Pouze malá část byla vyhrazena předsunutému opevnění v podobě velké polookrouhlé bašty s předhradím. Hospodářské budovy byly umístěny do předpolí před hradní příkop.

Hrad je postaven z lomového zdiva, původně omítnutého.

Krakovec nebyl pravděpodobně obehnan pláštěm hradeb. Hradební zeď se nachází pouze v severní části hradu před baštou [6], kde vymezuje prostor předhradí. Tedy vybíhá od východního křídla paláce, k hradebnímu příkopu, kolem již zmíněné protáhlé půlválcové bašty k věžové bráně v severozápadním rohu a je zakončena na západě, kde plynule vbíhá do západního křídla paláce. Vymezuje tak prostor předhradí, kde byla pouze studna a výpadní branka, kterou se vstupovalo do parkánu. Parkán spolu s parkánovou zdí obíhal hrad a sloužil jako jediná ochrana obytného jádra hradu.

Do hradu se vstupovalo přes příkop po padacím mostě. Dnes zde stojí novodobý dřevěný most. Věžová brána měla dva vstupy – pro jezdce a pro pěší, oba zakončené hrotitým obloukem. V patře nad průjezdem byla místnost pro vrátného, do které se pravděpodobně vstupovalo po točitém schodišti. Průchod byl plochostropý. Věžovou branou se vcházelo do úzkého uzavřeného prostoru, ze kterého bylo možné projít do těsného předhradí se studnou a výpadní brankou nalevo či v natočeném pokračování druhou hradní branou směrem do obytného jádra hradu. Druhá hradní brána musela být vzhledem k těsnému sevření palácových křídel s mohutnou hradní baštou natočena šikmo do nádvoří paláce.

Nádvoří tvořila tři stejně vysoká palácová křídla ve tvaru písmene „U“ [7 – 10]. Ze severu z čela hradu je uzavírala mohutná obranná bašta, která se ale v nádvoří projevovala jen jako rovná stěna, takže nádvoří bylo pohledově jednotné. Palácová křídla měla dvě patra a byla opatřena sklepy. Ty vyrovnávaly výškový rozdíl mezi nádvořím a svahy. Suterén se sklepy byl přístupný ve východním křídle přímo z nádvoří a v západním křídle z prostoru mezi branami. Přízemí bylo přístupné z nádvoří. Celé první a druhé patro obíhala pavlač, kterou dosvědčují trojitě odstupňované krakorce na nádvorních stěnách

hradu.

Bašta je umístěna na nejvyšším místě ostrohu, takže její výškové rozložení neodpovídá palácovým křídům, začíná o jednu etáž výše.

Jednotlivá patra palácových křídel byla propojena točitými schodišti. Zachovala se dvě, průběžné v západním křídle a v jižním křídle druhé, které spojovalo suterén s přízemím.

Palácová křídla s baštou uzavírala nádvoří, které tak v půdorysu tvořilo téměř symetrický obdélník, lehce se zužující v jižní části hradu. Tento komplex stoupal do stejné výšky a byl pravděpodobně zakončen jednotnou římsou, na níž ležel pás vysokých sedlových střech. Palácová křídla se navíc nijak samostatně neprojevovala, jak do nádvoří, tak ani ven. Nádvoří zde ztratilo jakoukoli obrannou funkci. Ani jedna ze stěn se do nádvoří neotevírala v plné hmotě zdi, ale byla prolomena okenními či dveřními otvory. I obranná věž byla přizpůsobena společenské funkci hradu a do nádvoří se otevírala stejně plochou stěnou, jakou měla palácová křídla a byla prolomena otvory.

Krakovec měl velký počet obytných místností. Dokonce hrad Karlštejn přesáhl o víc jak o 1/3 z jeho obytné plochy.⁴⁹ Rozměry místností jsou menších rozměrů.

Nejzachovalejší je jižní křídlo paláce. Suterén jižního traktu obsahuje tři místnosti. Zde se vyrovnávaly terénní nerovnosti staveniště, jihozápadní místnost je snížena pod úroveň obou zbylých místností jižního křídla a je sklenuta.

První patro jižního křídla je plochostropé. Výjimku tvoří východní pole, které bylo zároveň součástí východního křídla (jde o spojovací místnost), které je po odstranění konstrukce stropu nad sklepy součástí prostoru sklepa.

Druhé patro jižního křídla je opět plochostropé.

Západní křídlo paláce bylo v suterén přístupné z prostoru mezi první a druhou hradní branou. Scházelo se do něj po kamenných schodech, v rozsahu jedné místnosti. Celý suterén západního křídla obsahoval klenuté prostory. Ve všech třech místnostech se zachovaly konzoly s žebernými výběhy.

První patro západního křídla bylo plochostropé. Mělo tři místnosti. Největší z nich byla místnost s reprezentačním sálem s otopným zařízením⁵⁰ v jihozápadním rohu

49 MENCLOVÁ 1972 (pozn. 12) 135.

50 „Na několika místech palácových zdí je možno vidět z vnitřní strany odkryté a silně zakouřené komínové průduchy, svědčící o přítomnosti vytápěcích těles. Bohužel vzhledem k úplné devastaci podlah v těchto místnostech se nezachovaly základy těchto zařízení a tak je dnes nemožné jednoznačně určit, zda se v těchto místnostech jednalo o krby, nebo kachlová kamna.“ (Zdeněk HAZLBAUER: Pozůstatky gotických kachlových kamen z hradu Krakovce, in: Památky středních Čech. Zpravodaj Památkového ústavu středních Čech v Praze 7/3, Praha 1993, 24–29). Pokud bychom mohli věřit písemné zprávě z Archivu českého (František PALACKÝ: Archiv český čili Staré písemné památky české i moravské. Z archivů

místnosti. Sál velikostně odpovídal dvěma místnostem suterénu a nacházel se uprostřed křídla paláce.

Druhé patro západního křídla kopírovalo rozvržení místností prvního patra. Prostory byly také plochostropé.

Východní palácové křídlo je v torzálním stavu. Zbyly z něj pouze prostory, které jsou také součástí jižního palácového křídla a jen části pod úrovní nádvoří. V prostoru navazující místnosti na spojovací jihovýchodní místnost (kapli) se zachovala konzola s žeberným výběhem. Místnost byla tedy zaklenuta. Kromě kaple je to jediný dochovaný klenutý prostor prvního patra hradu (dalšími klenutými místnostmi prvního patra mohly být také, dnes nezachované, místnosti východního křídla).

Na vnější stěně jižního křídla [11] je suterén (stejně jako u západního křídla, se z vnějšího pohledu zdá, že jde o okna přízemí) členěn třemi okny, z nichž levé okno má zachovány zbytky okoseného ostění. Okno je úzké střílnové. Druhá dvě okna, uprostřed a napravo jsou větších rozměrů. Jde pravděpodobně o novodobá okna, s ostěním z lomového kamene a se segmentovými záklenky. Přízemí kopíruje osy oken suterénu i jejich počet. Okna mají obdélný tvar. První patro je členěno v rytmu 1 – 2 – 1. Opět jsou to obdélníková okna, kde pouze u pravého okna se zachoval okenní překlad. Druhé patro je prolomeno čtyřmi okny různých velikostí a nestejného zalícování. Druhé okno zleva má zachováno ostění, stejně tak okno úplně nalevo, je silně protáhlého tvaru.

Vnější stěna západního křídla [12] je v suterénu členěna čtyřmi úzkými střílnovými okénky s přitesanými gotickými ostěními. Okna jsou obdélníková. Odstup je nepravidelný, přizpůsobuje se rozvržení místností. V pohledu na vnější fasádu západního křídla se nalevo nachází další dvě okénka stejného tvaru, jejich umístění je v rovině mezi suterénem a přízemím. Nacházejí se v místě, kde vedou schody z prostoru mezibraní do první místnosti suterénu západního křídla. Přízemí vnější fasády člení pět oken, opět nepravidelně umístěných. V okně úplně napravo se zachoval okenní překlad. První okno zleva je mírně zúženo oproti ostatním v této etáži a z vnitřního prostoru jsou vidět okenní sedátka. První patro se do venkovního prostoru otevírá sedmi obdélnými okny a užším otvorem, který mohl být průchodem do arkýře, konzoly zde ale chybí. Z těchto oken se uprostřed nacházejí čtyři okenní otvory, které patřily reprezentačnímu sálu. Jejich rytmus je pravidelný a profil ostění je čitelný. Chybí pouze vnitřní kamenné kříže. Dvě okna úplně nalevo náležejí severní místnosti západního křídla. Jsou větších rozměrů, ostění je

domácích i cizích, sv. 1, Praha 1840, 166), muselo by zde jít o kachlová kamna (viz. v textu na straně 11 – výpověď Matěje, rychtáře z Všesulova).

doplněno betonem bez profilace, pouze s jednoduchým okosením. Druhé patro člení čtyři okna, z nichž okno úplně napravo je oproti ostatním zúžené, se zachovalým překladem. U druhého okna zprava jsou opět z vnitřního prostoru vidět okenní sedátka.

Vnější pohled na východní stěnu [13] ukazuje jen její nepatrnou část, protože většina východního křídla byla stržena. I přesto jde o velmi výrazný pohled. Na této stěně (užší stana jižního křídla paláce) je ke zdi přiložen arkýř, ze kterého zůstala pouze trojitě odstupňovaná polygonální deska, která směrem dolů přechází nejprve do polygonálního profilu pilíře a potom do obdélného profilu pilíře z tesaných kvádrů. Arkýřová noha je zakončena vysokým soklem z lomového kamene (novodobý z roku 1929). Po levé straně arkýře je obdélné okno bez ostění a záklenku, pravděpodobně je prolomeno dodatečně. Napravo od arkýře se nachází dvě okna, v prvním a druhém patře, mají polokruhové záklenky (jsou novodobého původu). Nad arkýřem je vidět segmentový odlehčovací oblouk z cihel. Hluběji a níže do hmoty zdiva druhý, ale lomený odlehčovací oblouk (nad klenbou presbytáře). Základová polygonální deska arkýře si zachovala konzoly. Nad nimi se, podle Dobrosavy Menclové, zvedaly opěrné pilířky. V levé části, při pohledu zvenku, vybíhají zbytky jedné ze stěn polygonu arkýře. Je vidět fragment parapetu, nad kterým se zdvihá malá část okenního ostění drobné profilace.

Nádvorní stěna západního křídla [14] se nedochovala celá. Zůstaly pouze dělicí zdi křídla s fragmenty oken a hrotitého portálu, který ústil z místnosti západního křídla na dřevěnou pavlač.

Průčelí jižního křídla v pohledu z nádvoří [15] má uprostřed křídla vstup po schodech do místnosti suterénu (novodobý vstup). Sklepní místnost v pravé části je přístupná ze sklepů západního křídla, kterého je, stejně jako jižního křídla, spojovací místností. Sklep nalevo je prostorově spojen s místností přízemí, chybí zde strop sklepa. Do tohoto prostoru se vchází opět z nádvoří hradu. Suterén tohoto křídla nemá jednotnou výšku podlah. Místnost napravo je, spolu s celým západním křídlem snížena přibližně o polovinu výšky sklepních místností. Je to dáno přírodními podmínkami staveniště.

V přízemí jižního křídla se zachoval vstup do prostřední místnosti. Protože křídlo na východě je odbouráno a na západě chybí velké části nádvorní stěny, jsou vidět i okenní a vstupní otvory těchto křídel. Omezím se zde ale pouze na původní pohled na jižní křídlo paláce, tzn. jen na jeho prostřední část.

V prvním patře se nachází hrotitý portál, který ústil na pavlač, tvarově je shodný s portálem na nádvorní stěně západního křídla (torzální stav). Vlevo od portálu je segmentem dodatečně zaklenutý vstup, který tím narušuje nad ním položené okénko. Jeho

spodní okraj tak není možné zjistit. Zbytek ostění je ale zachován. Je možné, že šlo o větrací okno, pohledově nalevo od něj byl v místnosti komín. Dále vlevo se nachází fragment šikmo natočeného portálu, kterým se z pavlače vstupovalo do jihovýchodního prostoru kaple.

Druhé patro má v ose okna prvního patra okenní otvor, původně asi lomený portálek, přetesaný do obdélného tvaru.

Nádvorní stěna východního křídla se nedochovala. Pouze její základy v rozsahu sklepních prostor.

Nároží palácových křídel, stejně tak nároží patrové vstupní brány a hradební zdi v severovýchodním rohu jsou zpevněny tesanými kvádry. Na vnější stěně jižního křídla paláce jsou v nároží, jen v úrovni soklů vloženy neotesané kvádry, pravděpodobně se zpevňující funkcí [16].

2.1 Rozbor kleneb na Krakovci

Výtvarně nejzajímavější a svým obsahem nejdůležitější je krakovecká kaple [17]. Nachází se v 1. patře v místnosti, která je spojením východního a jižního traktu paláce. Půdorys místnosti je kosodélný, což bylo dáno celkovým zešikmením hradu v této jihovýchodní části ostrohu. Oba páry protilehlých stěn zde nejsou rovnoběžné. Je to pouze jeden pár zdí, a to zdi severní a jižní. Východní a západní stěny mají jistou odchylku. Zajímavá je zde nejednotnost osy klenebních polí místnosti a osy presbytáře. Klenební pole nekopírují místnost a její tvar, nevyplňují ji beze zbytku. Naopak obě klenební travé jsou svými konzolami od dvou rohů odsazeny (severovýchodní a jihozápadní kouty), čímž v půdoryse vznikají dvě téměř pravidelná klenební pole (jejich osa je kolmá na východní zeď a nebýt odchylky rovnoběžek východní a západní strany místnosti, šlo by o naprosto pravidelné obdélníky).

V prostoru se nacházejí tři portály, s nimiž bylo pravděpodobně nutné počítat při zaklenuí místnosti. První se nachází v západní zdi vedoucí do přilehlé místnosti jižního křídla. Druhý vedl skrz severní zeď na pavlač. A třetí do sakristie (jež se nacházela v síle zdi) ve východní zdi místnosti.

Osa presbytáře není kolmá k východní zdi, ze které vystupuje, ale je jakýmsi protažením osy jižního traktu. Presbytář se proto projevuje z vnějšího pohledu na východní zeď pouze jako čtyřboký polygon, i když jde o presbytář o pěti polích osmiúhelníku. Proč má kaple toto zvláštní výtvarné řešení vysvětlují manželé Menclovi v rámci problematiky českého hradu za Václava IV.⁵¹ Klenba je „považována jen za druhotnou složku, zasunutou do prostoru dokonale vytvořeného už předem čtyřmi stěnami, a to zcela v duchu výtvarných zásad doby Karlovy; v době Karlově byl však půdorysný a tedy vlastně tvarový základ obou těchto prvků, prostoru i do něho zasunuté klenby, stále jeden a týž.“⁵² Jako starší příklady udávají například svatováclavskou kapli nebo sakristii v katedrále sv. Víta na Pražském hradě. „I tam, jak je už známo, se prostor odděluje od své klenby a naopak, takže klenba má tu význam pouhé vložky, na půdorysném obrazci prostoru těchto místností už značně nezávislé.“⁵³

Podle nich je vzájemná souvislost mezi klenbou a prostorem vymezeným čtyřmi stěnami na těchto příkladech ještě stále mnohem důvěrnější, než je tomu potom u kaple na Krakovci. V katedrále totiž klenební žebra stoupají od podlahy a vybíhají bez přerušení vysoko do klenby – tedy prostor opticky vyplňují. V krakovecké kapli ale klenební žebra nesbíhají až k zemi, končí na ze zdi vystupujících konzolách [18]. Tedy, jak píše manželé Menclovi: „Na Krakovci není už v půdorysu kaple nikde známek toho, že by se s klenbou vůbec nějak počítalo; (...).“⁵⁴

Vzhledem k běžné orientaci presbytáře na východ bylo nutné, aby se kaple nacházela ve východním křídle paláce. K výběru měl stavebník všechny místnosti ve východním traktu. Pravděpodobně z bezpečnostních důvodů zvolil prostor, který se nacházel co nejdál od vstupu do hradu a od případného místa útoku. Výběr prostoru, ovlivněný orientací na východ, nebyl jistě plně podle představ stavebníka. Místnost měla totiž své kratší strany nikoli na východě a západě, ale na severu a jihu, čímž nebylo možné, při dodržení orientace, vytvořit běžný typ podélného sakrálního prostoru, který by ubíhal ve směru k presbytáři, tedy k oltáři, ústřednímu bodu každého svatostánku. Z toho důvodu vidím natočení presbytáře jako logický důsledek, vzniklý na základě orientace kaple, ve kterém je presbytář jakýmsi protažením celého jižního traktu ve směru k oltáři. Manželé Menclovi se k natočení presbytáře vyjadřují podobným způsobem: „protože vlastní prostor kaple, stěnami uzavřený, tedy to, co v očích tehdejšího člověka rozhodovalo, byl odvozen

51 MENCLOVÁ / MENCL 1942 (pozn. 9) 89–103, 143–160.

52 Ibidem 144.

53 Ibidem 145.

54 Ibidem.

z osnova kosé, musil i vlastní arkýř stát k průčelí na koso, takže celá jeho levá část zarostla do masy obvodního zdiva hradu – pozorujeme, že nikoli klenba, ale obvodní stěny kaple to byly, jež udávaly a určovaly tvar i povahu jejího prostoru, jemuž se pak musilo přizpůsobit samo její presbyterium. V době Karlově by takové řešení ještě nebylo vůbec možné.⁵⁵ A také: „Chórový arkýř na hradě Krakovci vyrůstal ještě organicky z vnitřního prostoru kaple a z jeho vlastního řádu, proto byl nasazen šikmo a nesymetricky na plochu průčelí, tvoře v ní samostatné a nesourodé těleso, řídící se vlastními výtvarnými zákony. Toto presbyterium rostlo tedy ještě z výtvarného řádu vnitřního prostoru kaple, (...).“⁵⁶

V jejich studii ale není zdůrazněna naprostá nepravidelnost ve výškách umístění konzol. Rozdíly mezi nimi jsou velmi výrazné. Vzhledem ke špatnému stavu kaple není možné přesně určit výšky všech konzol. V pohledu na vnitřní západní stěnu kaple [19] je levá konzola, která je odsazena z rohu, přibližně o 40 cm výš než konzola uprostřed stěny. Konzola napravo chybí, je možné, že se nacházela při nejspodnějším ze tří klenebních žeber, které v tomto rohu kaskádovitě vybíhají. Taky zde ale být nemuselo. Při pohledu na východní stěnu s presbytářem [20] je levá konzola níž než konzola napravo (rozdíl přibližně 50 cm). Konzola ve středu stěny chybí.

Bohužel se do dneška klenba kaple ani presbytář nedochovaly, zbyly zde pouze klenební konzoly s klenebními výběhy žeber a konzolový věnec arkýře. Tvar klenebních konzol je dnes špatně čitelný. Pravděpodobně se ale jednalo o polygonální konzoly o čtyřech stěnách osmiúhelníka nebo třech stranách šestiúhelníka [21–22]. Dobroslava Menclová ale tvary konzol interpretuje takto: „... (konzoly) mají nejpodivnější tvary. Kromě polygonálních, tupě ukončených kalichů najdeme tu podivně, křečovitě rozeklané tvary a vedle nich zase bezsměrné tvary kulovité.“⁵⁷ S touto interpretací nemohu souhlasit, protože všechny dochované, některé ale dost poničené, klenební konzoly mají polygonální tvar.

Na místnost s kaplí navazovala další, dnes zničená, místnost východního křídla paláce. Dochoval se z ní pouze žeberný výběh klenby bez konzoly. Profil žebra je shodný s profilem žeber v kapli. Jde o hruškový profil [23].

Stejný profil mají i klenební žebra v místnosti pod kaplí. Zde se dochovala i část klenby. Prostor je sklenut dvěma poli křížové žebrové klenby, přičemž severní pole a příčný pas se zachoval celý [24].

Ke konstrukci klenby jihovýchodní místnosti pod kaplí se vyjadřuje Jan Muk ml.

55 MENCLOVÁ / MENCL (pozn. 9) 144–145.

56 Ibidem 98.

57 MENCLOVÁ 1972 (pozn. 12) 137.

„Všechny žeborné oblouky mají rozpětí úmyslně větší než vzdálenost, kterou překlenují. Také zde (jako ve Sloupové síni) je nepravidelnost půdorysu pouze záminkou. Konzoly nejsou roztrhány, ale žebra do nich zabíhají až ve třech různých výškách podle toho, jak daleko za líc zdi jejich oblouk pomyslně pokračuje. Výběhy jsou proto šikmé, konzoly umístěny v různých výškách.“⁵⁸ „Patky v podélných stěnách jsou zleva doprava umístěny postupně výše, jejich spojnice tedy stoupají, v obou stěnách proti sobě. Zatímco na jedné straně žebro vybíhá z konzoly tečnou svislou, na protější straně se zasekává s tečnou šikmo ke stěně, podstatně výše.“⁵⁹

Odlišné klenební řešení má místnost v jihozápadním koutě hradu. Tento sklepní prostor je sklenut dvěma poli křížové žebrové klenby [25–26]. Poloměr kleneb je polokruhový. Na západní stěně místnosti výšky konzol s výběhy žeber od severu směrem na jih stoupají, a proto, vzhledem k dodržení pravidelných oblouků klenby, na protější stěně dosedají v opačném pořadí výšek – od severu na jih jejich výšky klesají. „Žebra vybíhají ve dvou úrovních, což má za důsledek pozoruhodné tvary zejména u středních konzol. Toto řešení vznikalo na lichoběžném půdoryse při důsledně polokruhových křivkách diagonál. Jedna z nich se zachovala.“⁶⁰ Konzoly jsou kuželové vyžlabené [viz. obr. 28 l–q]. Žebra mají vyžlabený profil [27].

Stejným profilem se vyznačují další dvě sklepní místnosti západního křídla paláce. Oba dva prostory jsou sklenuty opět dvěma poli křížové klenby. První z nich od vstupu ze severu se ale liší tím, že pole jsou rozdělena klenebním pasem. Konzoly obou místností jsou nasazeny ve stejné výšce. Jde o kuželové vyžlabené konzoly [28 a–k].

Obě místnosti jsou sklenuty pravidelnými obdélníky, přestože pouze jedna z nich má pravidelný půdorys. V prostřední místnosti západního křídla paláce tak vzniká při jižní stěně jeden volný roh, z kterého je konzola odsazena. Klenební žebro [viz. obr. 28 h] vybíhá z této konzoly šikmo nikoli vertikálně jako je to u ostatních konzol. Zároveň je součástí jižní stěny místnosti, protože je částečně zapuštěno do zdi. Vytváří dojem, jako by ze zdi přímo vyrůstalo. Žebro je zde v prostoru, kde dobíhá ke konzole seříznuto až do plochy a již v ploše se přičleňuje osazenému kusu klenebního výběhu diagonálního žebra několik desítek centimetrů (asi 60 cm) nad konzolou.

K již výše zmíněným klenebám v jihozápadní a jihovýchodní místnosti proběhl v

58 MUK 1977 (pozn. 15) 13.

59 LÍBAL / MUK / NOVOSADOVÁ 1976 (pozn. 21) 29.

60 Ibidem 28.

roce 2002 průzkum, který se zabýval jejich geometrií.⁶¹ Klenby se podle něj ve svém provedení liší (tento poznatek najdeme již u Jana Muka z roku 1976, který na Krakovci prováděl stavebně historický průzkum). Jihozápadní klenba je tvořena dvěma poli křížové žebrové klenby, kde obě pole jsou půdorysně shodná. Jihovýchodní místnost je naopak zaklenuta dvěma nepravidelnými poli klenby. Střední žebro totiž nepůlí prostor na dva pravidelné obdélníky. Styčnická západní stěna místnosti je z této stěny vyosen. Důvodem k tomu byl pravděpodobně pevně daný dveřní otvor v západní stěně.

Ke konstrukci kleneb se v závěru vyjadřují takto: „Ze získaných poznatků lze vyvodit, že tato originální konstrukce umožňovala zaklenout nepravidelné půdorysy pravidelnými křížovými klenbami s kruhovými žebry o jediném poloměru. Kresebně jsme si ověřili, že tuto konstrukci lze aplikovat na zcela libovolný půdorys, tedy i na půdorys obecného čtyřúhelníka. Ve spojení s užitím kruhových oblouků dvou až tří poloměrů, sestavených do stlačených oblouků variabilních rozponů, pak dostáváme zcela univerzální konstrukční systém, který není vázán na konkrétní tvar a rozpon půdorysu. Jeho výhodou je především prefabrikace žebrových oblouků a s ní spojená výroba žebrových článků bez časové a místní vazby na konkrétní stavbu. Tato výhoda je vyvážena komplikovaností průniků žeber. Tím lze vysvětlit ojedinělost výskytu těchto kleneb, jejichž zhotovení vyžadovalo nejvyšší představitelný stupeň mistrovství a to jak v práci kamenické a tesařské, tak v práci měřičské a kresličské.“⁶²

Dále ale píše, že se jedná o hypotézu, kterou není možné objektivně ověřit, a to pro nedostatečně reprezentativní vzorek. Z textu vyplývá, že výše přepsaný závěr se vztahuje ke klenbě v jihozápadní místnosti sklepa.

2.2 Komparace stavebního řešení kleneb a jednotlivých architektonických prvků na Krakovci s jinými stavbami dávanými do souvislosti s tzv. dvorskou hutí Václava IV.

Dobroslava Menclová ve své práci o českých hradech⁶³ spojila skupinu hradů z

61 MLÁZOVSKÝ 2002 (pozn. 47).

62 Ibidem 7.

63 MENCLOVÁ 1972 (pozn. 12).

doby Václava IV. s tzv. pražskou stavební hutí.⁶⁴ Tato huť byla nositelkou nového slohu, který se projevil na Václavových stavbách a na stavbách jeho oblíbenců. Jde o přestavbu královského paláce na Pražském hradě, hrad Loket, Žebrák, Točnick, Křivoklát a Nový hrad u Kunratic. Pak hrady Roupov, Jenštejn, Egerberk, Kost, Zbiroh, Hrádek v Kutné Hoře, Kynžvart a Vysoký Chlumec. Nový sloh, který se podle Dobroslavy Menclové uplatnil na těchto stavbách nese jisté charakteristické znaky. Je to geometricky pravidelná klenba, následně pak ale i osamostatnění jejích jednotlivých částí – prostorových křivek a jejich linie. Klenba oddělená od prostoru se navíc „rozložila“ i ve své podstatě. Klenební žebra, nyní naprosto geometricky pravidelná, měla prvenství v klenbě, která tak byla z těchto stejných žeber složená. V případě nepravidelné místnosti, tak díky tomuto prvenství žeborných výběhů vznikaly nesrovnalosti v patkách kleneb. Dalšími znaky byl bosovaný kámen a shodná profilace ostění oken [29] a portálů [30].

Za počáteční dílo dvorské huti považuje Dobroslava Menclová hrad Krakovec. Krakovec je pro ní důležitý z hlediska bližšího datování místností na Pražském hradě a charakter práce a organizaci dvorské huti. Těsnou slohovou souvislost s Pražským hradem vidí nejen v novém pojetí prostoru, který vytváří dojem, že se „v jediné prostorové jednotce prostupují dva útvary: jeden nepravidelný, daný kosoúhlým stykem stěn a nepravidelným rozložením otvorů, a druhý zcela pravidelný, navozený klenbou,“⁶⁵ ale také v architektonických detailech. Jde například o profilaci ostění portálů a oken. Pro příbuznost Hradu a Krakovce uvádí prostupování oblých prutů ostění oken na styku. „Nejde ještě o typické přetínání prutů, běžné v době vladislavské, ale spíš o prostorové prostupy ve smyslu stavební huti Matyáše z Arrasu a Petra Parlěře. V architektuře hradů Václavových je to ojedinělý zjev.“⁶⁶

Charakteristickým znakem dvorské huti, který na Pražském hradě chybí, je užití bosovaného kvádrů na nároží hradu Krakovce. Je jich ale užito jen v soklové části průčelí jižního křídla paláce.⁶⁷ Tento motiv se, tak jako na Krakovci, opakuje na dalších hradech okruhu dvorské huti. Jsou to hrady Jenštejn (nepravidelně rozmístěné bosované kameny na věži), Egerberk (bosované nároží obytného jádra hradu), Loket (nároží budovy tzv.

64 Dobroslava Menclová píše, že: „Počátky tohoto slohu je nutno hledat, jak už bylo řečeno, v umění huti svatovítské a jejího výtvarného vůdce, Petra Parlěře. V době Václavově ovšem se už činnost pražské huti neomezovala jen na stavby v Praze jako v době Karlově, ...“ (Dobroslava MENCLOVÁ: České hrady, sv. 2, druhé doplněné vydání, Praha 1972, 124).

65 MENCLOVÁ 1972 (pozn. 12) 121.

66 Ibidem 138.

67 S tímto tvrzením nemohu souhlasit, protože při bližším porovnání těchto „bosovaných“ kamenů na Krakovci s jinými stavbami Václava IV. (například s hradem Točnick) a jejich bosovaným kamenem je značný rozdíl. Na Točnicku jde o opracovaný kámen, který má po svých okrajích rovnou lištu, naproti tomu na Krakovci tato lišta chybí. Kameny jsou zde pouhým zpevněním nároží. (viz. obr. příl. č. 16)

hejtmanství), Žebrák (jihozápadní nároží přistavěného obytného křídla), Točnick (východní průčelí královského paláce).

Jako spojuje Dobroslava Menclová hrad Krakovec s prostory na Pražském hradě v rámci architektonického pojetí prostoru, na stejném základě spojuje s Krakovcem také hrad Roupov. Zde se nachází ve 2. patře jihozápadního křídla pravidelnou klenbou zaklenutý lichoběžníkový prostor, který sloužil jako velký sál.

Podobnost mezi Krakovcem a hradem Jenštejnem nachází v profilaci triumfálního oblouku v kapli, ale zejména pak v některých portálech ve věži. „Je to především portál, který vedl z předsíně do kaple. Je sice zvenčí hrotitý, široce zkosený, ale na vnitřní straně má pravoúhlý výřez pro dveřní křídlo, které je nižší, takže špička hrotitého oblouku nad ním vyčnívá. Vzniká tedy podobný tvar jako v 2. patře jižního křídla paláce na Krakovci. Tam šlo ovšem o pokročilejší formu, v níž oba základní prvky už splynuly v jediný tvar. Zde jde o první pokus, který má však ten význam, že názorně předvádí, jak ke konečné syntéze došlo. Úplnou obdobou portálů na Pražském hradě a Krakovci je zazděný vchod ve 4. patře věže, který má zvenčí viditelné kamenné ostění se zkosenou hranou a typickým segmentovým překladem.“⁶⁸

Na hradě Točnicku se zase v okenních ostění královského paláce objevuje stejný profil ostění jako na Krakovci – je to profil s oblým prutem mezi dvěma šikmicemi. Klenuté místnosti královského paláce s geometricky pravidelnými půloblouky jsou dalším spojovacím prvkem s okruhem staveb dvorské huti.

Na hradě Kost se zachovaly po takřka úplném zničení hradního paláce okenní otvory v posledním patře velké věže, které mají spolu s okny ve dvorní zdi 1. patra paláce téměř stejný profil ostění jako okna 1. patra sálu v západním křídle paláce na Krakovci.

Pro spojitost těchto staveb do jednoho okruhu dvorské huti je hypoteticky možné uvažovat i díky nálezům zlomků kachlových střepů na Krakovci.⁶⁹ Zdeněk Hazlbauer píše, že srovnání střepů z Krakovce s obdobnými výrobky například z hradů Točnicku a Pražského hradu, které se zakládá z části na zjištění osobních vazeb ke dvoru krále Václava IV., jsou považovány za výsledek spolupráce hrnčíře se stavební parléřovskou hutí. „Není vyloučeno, že i návrhy ikonografie prořezávaných kachlů z hradu Krakovce mohou pocházet z této hutě.“⁷⁰

68 MENCLOVÁ 1972 (pozn. 12) 145.

69 Zdeněk HAZLBAUER: Pozůstatky gotických kachlových kamen z hradu Krakovce, in: Památky středních Čech. Zpravodaj Památkového ústavu středních Čech v Praze 7/3, Praha 1993, 24–29.

70 Ibidem 27.

3. Vývoj hradů v Českých zemích za Karla IV. a Václava IV.

Za Karla IV. se na území Čech nacházelo mnoho hradních typů,⁷¹ které se vyvinuly během 13. a 14. století. V době Karlovy vlády nevznikly nové typy, pouze byly některé typy modifikovány nebo se staly módními. Takovým módním typem za Karla IV. byla například dvoupalácová dispozice.⁷² Objevuje se zejména na stavbách Rožmberků v jižních Čechách (Maidštejn, Helfenburk u Bavorova). Jádrem hradu tvoří dva velikostně i typově shodné paláce, které jsou od sebe odděleny prostorem nádvoří. Hradební ochranné pásmo není spojeno s jádrem hradu, ale je samostatným prvkem. Jednotlivé místnosti jsou kladeny do několika pater s možností i přiložení arkýřové kaple. Věž, která zde není zapojena do palácové stavby, zůstává na svém místě v první obranné linii hradeb.

Objevují se také stavby ovlivněné vyváženou dvoupalácovostí dvoupalácových dispozic – stavby dvouvěžové (nejjednodušší variantou je patrně Hamrštejn, k nejsložitějším patří například Český Krumlov nebo Libštejn).

Mezi nově postavené hrady Karla IV. se řadí typ, který „představoval čisté vyvrcholení tendence ke srůstání obytné věže s palácem do jednoho bloku“⁷³ (Kašperk, Radyně). Jádrem hradu tvořené dvěma věžemi a palácem obdélníkového půdorysu srůstá v jeden celek. Zdi paláce plynule přecházejí do zdí věží, rozdíl je jen v síle zdí a jejich výšce. Obytné prostory prochází od věže k věži. Spojují se tady také dva typy vnitřního uspořádání paláce – sálová dispozice a trojdílné obytné jádro. Vstupní síň trojdílného obytného jádra zde byla prodloužena do sálového typu, který byl opatřen krbem a na obou stranách k ní byly přičleněny místnosti patřící do trojdílného obytného jádra – roubená komora a komnata čtvercového půdorysu s krbem a prevetem.

Stejně jako u dvoupalácové dispozice je jádro hradu u Kašperku a Radyně odděleno od obranného hradebního pláště. Ten pak tvoří plynulou obrannou linii. Aby tato obranná linie zajišťovala dostatečnou ochranu hradního jádra, byly do ní včleněny obranné věže nebo bašty.

V dalších případech se jednalo o hrady již užívaných typů. Je ale nutné upozornit na skutečnost, že hrady není vždy možné typologicky přesně zařadit. Stavitel byl často nucen přizpůsobit hradní dispozici přírodním podmínkám nebo případně i zájmům zakladatele hradu. Takovou výjimkou je například hrad Karlštejn. „Jeho dispozice

71 K typům hradů – Tomáš DURDÍK: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů, Praha 1999.

72 Počátky dvoupalácové dispozice je možné najít již v 1. polovině 14. století. Srov. Tomáš DURDÍK: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů, Praha 1999, 19.

73 Tomáš DURDÍK: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů, Praha 1999, 20.

formovaná složitějším vývojem během stavby, nakonec se dvěma donjony obsahujícími kaple a mohutným sálovým palácem vycházela zřejmě ve značné míře z králových osobních potřeb i potřeb uložení korunovačních říšských klenotů, a významné kolekce ostatků, stejně jako z cílevědomého a programového navazování na přemyslovskou tradici.⁷⁴

Hrady z doby Karla IV. se vyznačují také svým horizontálním charakterem. Patra jsou poměrně nízká a místnosti plochostropé. Rozložení oken je zde volné. Nebylo nutné dodržovat vertikální souměrnost, související s klenebním systémem. Původní hrotité okno vystřídal obdélníkový tvar s vnitřním kamenným křížem.

U hradů vzniklých za Karla IV. se klade jen malý důraz na obranu hradu. Bylo to pravděpodobně dáno relativně klidným obdobím vlády Karla IV. v Českých zemích. A „i když pochopitelně přetrvávalo povědomí o nutnosti obranyschopnosti hradů, tato nebyla v praxi prověřována. Většina výdobytků aktivní obrany 13. století mohla být zapomenuta a k jejímu znovuobjevení vedly pak až důsledky rozvoje palných zbraní za husitských válek.“⁷⁵ Do popředí zájmu stavebníků se tak dostala záležitost pohodlného bydlení. Tato skutečnost je dobře viditelná na stavbách doby Václava IV.

Za Václava IV. se rozvržení hradu nijak výrazně nemění. Stále se čerpá z odkazů předešlého vývoje. Například se dále uplatňuje dvoupalácová dispozice hradu (Vysoký Chlumeck, Egerberk). Setkáváme se s ní ale také v pozmeněné podobě, kde ze dvou doposud velikostně stejných hradů získává jeden z nich vedoucí postavení, odlišuje se rozměry a zastává funkci královského paláce (Točnick, Hrádek na Zderaze).

Některé hrady si nechává Václav IV. přestavět (Žebrák, Křivoklát, Loket, Vlašský dvůr v Kutné Hoře). Hrady tak získávají více obytných budov nebo prostor. Typickým prvkem je ve Václavově době také věžovitý palác (Králov dvůr na Starém Městě, Vlašský dvůr v Kutné Hoře, Točnick, Loket, Nový hrad u Kunratic).

Snaha o výstavbu pohodlných sídel se nejvíce projevuje na hradě Krakovci. Spojují se zde všechny prvky, které k tomu směřují na jiných stavbách předchozí doby. Palácová křídla spolu se zadní plochou stěnou bašty svírají obdélný prostor nádvoří. To již neslouží jako provozní, vybylý prostor, ale stává se jakýmsi intimním prostorem, zdůrazněným pavlačemi, které obíhají patra hradu. Obytné místnosti zde dosahují vysokého počtu a svou velikostí odpovídají lidskému měřítku. Obrana hradu, kromě velké bašty chránící hrad z prostoru vstupu, je minimální. Stěny palácových křídel jsou členěny velkými obdélnými

74 DURDÍK 1999 (pozn. 20) 20.

75 Ibidem 21.

okny, která prolamují zdi jak směrem do nádvoří, tak také do krajiny. Hrad obíhala pouze parkánová hradba.

Zvláštním případem, který dokonce popírá dosavadní vývoj hradu, je Točník. Tam je královský palác postaven do čela hradu a je tak na nejnechráněnějším místě. Jeho zeď je do vnějšího prostoru vyložena ve tvaru oblouku, ale ani to jí nechránilo před případným útokem obléhatelů.

3.1 Hrad Krakovec a jeho místo ve vývoji české hradní architektury

Hrad Krakovec se řadí mezi stavby konce 14. století. Byl postaven v jedné stavební etapě. Později se dočkal drobnějších zásahů v renesanci (přidána okna, renesanční štít) a kolem roku 1700 (nová střecha z červené krytiny). Hradní dispozice neodpovídá do té doby budovaným hradům. Hrad nebyl nijak zajištěn proti případným obléhatelům. Palácová křídla do tvaru písmene „U“ se otevírají do krajiny velkými okny. Trakty paláce suplují hradební zeď, pouze na severu z nich vybíhá krátká hradba, která tak kryje malé předdvoří s baštou. Krakovec je popisován⁷⁶ jako hrad, který stojí na kvalitativním přechodu k zámku, a to díky potlačení obranné složky hradu na úkor složky obytné. „Kdybychom jednotlivá obytná křídla, která uzavírají ve tvaru podkovy nádvoří, seřadili do jedné řady za sebou, dostali bychom dvoupatrovou budovu, dlouhou víc jak 75 m a širokou průměrně 9–10 m. Byla to tedy budova o víc než 25 m delší než císařský palác na Karlštejně.“⁷⁷ Další novinkou na Krakovci bylo množství klenutých místností. Minimálně 1/3 z nich měla křížové žebrové klenby. Takový počet nebyl rozhodně u tohoto typu staveb běžný.⁷⁸ Také to, že to byly převážně místnosti suterénu.

Pro hrad Krakovec nebyl u nás v Čechách nalezen žádný hradní předchůdce ani současník.

76 DURDÍK 1999 (pozn. 20) 289.

77 MENCLOVÁ 1972 (pozn. 12) 135.

78 Výjimku tvořila úzká skupina hradů z doby Přemysla Otakara II., které byly postaveny klášterními hutěmi. Klenby se omezovaly téměř výlučně na kaple, nevyjímaje takové stavby jako byl Karlštejn nebo královský palác na Pražském hradě. Dobroslava MENCLOVÁ: České hrady, sv. 2, druhé doplněné vydání, Praha 1972, 135.

4. Problematika tzv. dvorské huti Václava IV.

Studiem skupiny hradů poslední čtvrtiny 14. století v Českých zemích se ve 2. polovině 20. století zabývali manželé Mencovi. Jejich studie z roku 1942⁷⁹ se zaměřuje na český hrad v době Václava IV. z hlediska jejich půdorysné skladby a z hlediska slohového výrazu. Při zkoumání obou těchto hledisek dospívají ke stejnému výsledku. Ve Václavových hradech jde o popření funkčních, tektonických souvislostí, a to jak v samotné stavební dispozici hradu, tak i ve formálním slohovém výrazu.

Ze skladebného hlediska dochází k celkovému uvolnění dosavadní hradní soustavy. Jednotlivé prvky hradního organismu zde ztrácejí svou tradiční funkci. „Hlavní věž, tento bezpodmínečný znak hradu klasického, ztrácí srůstem s ostatními hradními budovami svou svébytnost, až konečně úplně zaniká, a stejný osud potkává i tradiční těleso hradní kaple a obytného paláce. Všecko to, co výtvarně znázorňovalo přesně a logicky důsledně jednotlivé funkční složky hradního organismu, se rozplývá a mizí v nových útvarech, na původních funkcích nezávislých.“⁸⁰

Stejně tak z druhého hlediska, z hlediska slohového výrazu dochází na Václavových hradech k rozpadu původního systému klenebního řešení. „Klenba ztrácí své základní konstruktivní články, jakými byly její přízední opory a svorníky a bez ohledu na tektonický řád dosedá volně na konzoly, jež spolu s ní tvoří jeden výtvarný celek, na řádu zdi nezávislý.“⁸¹

Menclovi vidí za stavbami Václavových hradů huť, která „...pracujíc ve službách krále Václava odděleně od huti svatovítské, uskutečňovala některé její výtvarné problémy mnohem rychleji, než se tak mohlo dáti vzhledem k zdlouhavosti stavebního tempa u samého sv. Víta.“⁸² Nepochybují o tom, že se jednalo o jednu a tu samou huť a tytéž lidi, kteří v ní pracovali. Každý hrad je pro ně „výtvarnou individualitou do sebe uzavřenou, výtvarným úkolem zvládnutým vždy jaksi jedním dechem.“⁸³ Předpokládají, že hrady na sebe – jeden na druhý – po slohové formě navazují, a to v tomto pořadí: Krakovec, Točnick, Sloupová síň na Pražském hradě spolu s některými přilehlými místnostmi a kaple Vlašského dvora v Kutné Hoře.

Program této huti vidí manželé Menclovi ve snaze po vytvoření nového pojetí prostoru, kde cílem je dosáhnout „pravidelného průběhu krásné klenební křivky“ tedy v

79 MENCLOVÁ / MENCL 1942 (pozn. 9) 89–103, 143–160.

80 Ibidem 151.

81 Ibidem.

82 Ibidem 143.

83 Ibidem.

důsledku–geometricky pravidelně vykroužené klenby, která je nezávislá na prostoru, který z vrchu uzavírá. Klenba se odpoutává od prostoru a stává se tak optickou a čistě estetickou hodnotou.

V prvním díle huti, na Krakovci, vidí manželé Menclovi počátek tohoto výtvarného programu, který se zde projevuje rozbitím jednoty prostoru, tvořeného klenbou a čtyřmi stěnami místnosti. Klenba v kapli (jde o dvě pole křížové žebrové klenby) nerespektuje půdorys místnosti, natáčí se kolmo k východní stěně, a protože půdorys místnosti je kosodélný, dochází zde k odsazení konzol z ostrých úhlů a klenba působí dojmem jako by zaklenovala menší prostor.

Na nejednotu klenby a její „prostorové obálky“ upozorňují hned na dalším hradě Václava IV., na Točnicku. Sál v 1. patře paláce je sklenut čtyřmi poli žebrové křížové klenby [31] a i tady „šlo architektu především o ryze estetický účín klenby, opírající se o křivky přesně půlkruhové, měkce vláčné a zásadně už nestoupající.“⁸⁴ Půdorys místnosti není sice nepravidelný, ale přesto zde rozklad jednoty prostorové obálky a klenby lze spatřit při pohledu na konzoly. Ty vystupují ze stěny ze $\frac{3}{4}$ své hmoty, čímž opticky ztrácejí na stabilitě a tektonické funkci. „Na plochu vlastní stěny jsou jen jako svrchu přilípnuty“, aby mohly „zachytit“ žebra klenby, klesající v půlkruhu k zemi. Prostor tvořený klenbou je tedy menší než prostor vymezený čtyřmi stěnami místnosti.

Na točnickou kapli navazuje potom podle manželů Menclových Sloupová síň na Pražském hradě [32]. Půdorys místnosti je ale mírně nepravidelný (zkosený roh v severovýchodní části). Zde dochází k naprostému rozvázání tektonických souvislostí, které se projevuje hlavně v patečních konzolách. „Některé z nich jsou rozeklány v několik laloků, jež rozrušují hlubokými zářezy hmotnou soudržnost jejich celistvého těla, tvoříce nepravidelné klíny; ty pak vyčnívají ze zdi nestejně vyloženy vycházejíce vstříc žebřům, jež nad nimi zabíhají v nestejných odstupech do hladkých stěn prostoru.“⁸⁵ Konzola je tak nepravidelnou, „že její tvar má v sobě až cosi sugestivně fantastického, co neustále psychicky doléhá na pozorovatele a dožaduje se jeho soustředěné pozornosti.“⁸⁶ Některé z konzol „přijímají“ klenební žebra sice celou svou plochou horní desky, ale ta nepostačuje svými rozměry dosedajícím klenebním žebřům a z plochy konzoly přečnívají do prostoru. Ty působí stejně tak improvizovaně a náhodně jako ostatní. Improvizace je tady „podstatou architektonické kompozice.“

Stejně tak zabíhání klenebních žeber do středních sloupů je zde nepravidelné,

84 MENCLOVÁ / MENCL 1942 (pozn. 9) 146.

85 Ibidem 147.

86 Ibidem.

navozující dojem improvizace. Jak ale píše Měnclovi: „Kdybychom nevěděli, že se při stavbě této klenby musilo ve skutečnosti vyjít právě od těchto sloupků, že se musily napřed vytesati jejich nejvyšší nepravidelné prsténce, v nichž se žebra tak podivným způsobem rozvětvují, byli bychom ochotni uvěřiti, že architekt i kameník tvořili tyto své klenby někde od jejich vrcholů a postupovali odtud v pravidelných křivkách žeber směrem dolů, k patkám a sloupkům, kde se teprve ukázala celá ta tragická chyba nepřesnosti jejich počínání...“⁸⁷ Stavba se tak ukazuje jako dílo dokonale technicky zvládnuté, které vyžadovalo vynikající matematické znalosti a stavební zkušenosti.

Sloh, který se rozvinul ve Sloupové síni Pražského Hradu pak Měnclovi popisují jako „zúmyslně nepřesný, který každým svým článkem i celou svou skladbou ukazuje, jak mu nezáleží na srozumitelnosti a řádu a jak důsledně pohrdá tvarem logickým a zdůvodnitelným, sloh, který se vysmívá tektonickým zákonům architektonické vazby a staví na hlavu logický systém klenby, který je dětsky vzpurný, rozmarný a neznající míry...“⁸⁸

Závěrem těchto osobitých architektur doby Václava IV. je kaple Vlašského dvora v Kutné Hoře. Klenební patky jsou zde podobné jako v Sloupové síni na Hradě a profil žebra je stejný. „Destruktivní poslání slohu je tu však ještě posíleno tím, že místo pouhých konzol jsou tu skutečné oblé přípory s kalichovými hlavicemi, tedy motiv zdánlivě tektonický.“⁸⁹ V kapli se nachází některé prvky, které se objevují na předchozích stavbách. Klenební žebro nedosedne na konzolu (zde na hlavici přípory), ale zasekává se do druhého klenebního žebra jako je tomu např. na Krakovci. A jeho protiklad – kde z hlavice přípory vybíhá nepravidelný tvar, aby zachytil klenební žebro, které na hlavici přípory přímo nedosahuje. Zvláštností je vysazená konzola na středním sloupu. Do sloupu zabíhají klenební žebra přímo, až na tuto jednu výjimku. „Nelze se ubrániti dojmu, že řešení to je svrchovaně světlavé a umíněné, ve své nevysvětlitelnosti až kapriciosní.“⁹⁰

Kromě těchto „detailů“ je důležitá sama klenba. Jde o hvězдовou klenbu, která je ale pouhým výsekem z většího obrazce [33]. Nepravidelný půdorys místnosti se tak střetává s naprosto pravidelným motivem. Pro nepravidelný prostor je hvězda v klenbě necelá, část z ní chybí.⁹¹ „Je patrné, že architekt chtěl stůj co stůj docílití onoho dojmu dokonalé krásy, kterým na tehdejší lidi působily podobné složité hvězдовé klenby např. v

87 MENCLOVÁ / MENCL 1942 (pozn. 9) 147.

88 Ibidem.

89 Ibidem.

90 Ibidem.

91 V současnosti je hvězдовá klenba kaple kompletní. Na konci 19. století byla klenba z nepochopení dostavěna.

kapitulních síních, jak je známe z gotických klášterů v Plzni nebo v Jindřichově Hradci; ozdobiv jejich základní obrazec dalšími dekorativními žebry došel tak k bohatému klenebnímu útvaru, který pak použil v jeho absolutní platnosti i tam, kde rozloha i tvar daného prostoru mu vyhověti nemohly.⁹² Optické iluzi je tak obětována jednota geometrického obrazce klenby.

Dalším, kdo se tomuto tématu věnoval v rámci středověkých kleneb, byl Jan Muk ml.⁹³ Jeho názor se od Menclových liší. Uvažuje o tom, že Sloupová síň Pražského hradu by mohla být vývojovým předchůdcem krakoveckých kleneb.⁹⁴ A to pro svou umírněnost v klenbě. Klenební žebra ve Sloupové síni se půdorysně nepřetínají a dosedají na konzoly. Naproti tomu klenební dělicí žebra a žebra diagonál na Krakovci zabíhají do stěn v různé výšce a půdorysně se přetínají, čímž vznikají novotvary. Příbuznost vidí s klenbami palácového patra pod dnešním Vladislavským sálem. Žeberné výběhy jsou nasazeny výrazně šikmo. Patky výběhů jsou zde podle Jana Muka zasunuty za líc stěny. Také kapli Vlašského dvora v Kutné Hoře považuje za součást těchto staveb. Vzhledem k jedinečnosti slohové formy, kterou zde nachází, je dle něj tato skupina „zřejmě uzavřená i časově“ (na jiných stavbách výše popsané charakteristické znaky nenachází). A jak píše: „Vzhledem k výtvarné výjimečnosti a k souvislostem děl celé skupiny s Parlářovou klenbou Mostecké věže lze vyslovit hypotézu, že také ostatní stavby vznikly podle projektu Parlářova nebo jeho okruhu.“⁹⁵ Ve svém článku z roku 1977⁹⁶ se více věnuje rozboru Sloupové síně na Pražském hradě. Poukazuje na záměrné zveličení nepravidelností, které při aplikaci pravidelné klenby vznikly v patečních konzolách a ve vějíři výběhů žeber na středních sloupech. „Povšimneme si oblouků, které jsou jednou patkou jakoby z nutnosti vysazeny před stěnu, aby dokázaly překlenout větší rozpon, na protějším konci se však naopak vysoko nad organickou patkou zabořují do sloupu, zdánlivě nevhodné překážky přirozenému průběhu oblouku.“⁹⁷ Stejně tak u kleneb na Krakovci, kde „...žeberné oblouky mají rozpětí úmyslně větší než vzdálenost, kterou překlenují,⁹⁸ [34] i tam Jan Muk chápe nepravidelnost místnosti pouze jako záminku. „Konzoly nejsou roztrhány,“ (jako ve Sloupové síni) „ale žebra do nich zabíhají až ve třech různých výškách podle toho, jak daleko za líc zdi jejich oblouk pomyslně pokračuje. Výběhy jsou proto šikmé, konzoly

92 MENCLOVÁ / MENCL 1942 (pozn. 9) 148.

93 MUK 1977 (pozn. 15) 1–22.

94 MUK 1982 (pozn. 16) 121.

95 Ibidem 122.

96 MUK 1977 (pozn. 15) 1–22.

97 Ibidem 13.

98 Ibidem.

umístěny v různých výškách.⁹⁹ Pro Jana Muka není záměrem vyřešit novým způsobem prostor, ale vyvolat v divákovi dojem nepochopitelné složitosti a upoutat ho bohatostí tvarů nové kvality. Nejde podle něj o potlačení tektoniky, ale vývoj zde směřuje dále k naturalismu konstrukce.

Problematikou tzv. dvorské huti Václava IV. (zejména Sloupovou síní na Pražském hradě) se zabýval také Jaromír Homolka.¹⁰⁰ Ten s názorem Jana Muka ml. v zásadě souhlasí. Souhlasí se změnou datování Sloupové síně do 70. let 14. století nebo nejpozději k roku 1382¹⁰¹ a také s Parlěrovým autorstvím Krakovce a Sloupové síně na Pražském hradě. Jaromír Homolka ale nesouhlasí s tvrzením, že „záměrem není vyřešit novým způsobem prostor.“ Mukovu interpretaci chápe jako interpretaci, která není založena na celku. Stejně tak teorii Václava Mencla.

K situaci Sloupové síně, závěrem svého článku, se vyjadřuje takto: „pod nápoem reality je tradiční systém rozvolněn a rozložen, a na jeho poli je vybudován systém či formulovány principy systému nového, flexibilního, schopného uchopit a zpřítomnit tuto realitu v její rovině subjektivní i objektivní. Těmito základními principy, o něž v tomto článku šlo, jsou: jednota protikladů, dvojí tvar (tvar vybudovaný na dvojí formě: vnitřní a vnější) a labilní a dynamická statuarika.“¹⁰²

4. 1. Stručné shrnutí názorů na tzv. dvorskou huť Václava IV.

Tzv. dvorskou huť krále Václava IV. uvedli do literatury v roce 1942 manželé Menclovi, potažmo Václav Mencl.¹⁰³ Ten díla dvorské huti viděl v této linii staveb: Krakovec – Sloupová síň na Pražském hradě – Točnick – Vlašský dvůr v Kutné hoře. Příbuznost těchto děl nacházel v naprosto pravidelné opticky krásné klenbě, které se stala hlavním tvůrčím principem tzv. dvorské huti Václava IV. Tato huť podle něj působila samostatně vedle svatovítské huti.

Ve své knize z roku 1948¹⁰⁴ se vyjadřuje k huti, která stavěla soukromé hrady

99 MUK 1977 (pozn. 15) 13.

100 HOMOLKA 2005 (pozn. 17) 265–271.

101 MUK 1982 (pozn. 16) 122.

102 HOMOLKA 2005 (pozn. 17) 270.

103 MENCLOVÁ / MENCL 1942 (pozn. 9) 89–103, 143–160.

104 MENCL 1948 (pozn. 11) 152.

Václava IV. takto: „ Na samý skloněk tohoto období, kdy se výtvarné úsilí české gotiky vzepjalo jak na jihu, tak i ve středu země k nejvyššímu stupni formální dokonalosti a kdy se její umělecký program zdál vlastně už naplněn, spadají práce poslední české huti, která nejenom že v sobě spojila bohaté výtěžky obou jejích větví, domácí české a počestěné dvorské, ale jež je zároveň také tvarově a obsahově umocnila na sám stupeň karikatury a tím rázně uzavřela další v nich skryté vývojové možnosti. Huť ta, pracující pro soukromou potřebu Václavovu a jednoduchostí všech svých forem prozrazující své otevřené příslušenství k českému programu a tedy i svůj nesporně český původ, brala se tedy cestou, v jejímž korytě se slévalo všechno dosavadní úsilí české gotiky v sloh tak subjektivní a přitom tak krajně sensuální, že mu nebylo ještě dlouho potom rovna v celém evropském umění. (...) Je sice pravda, že leckterý popud poskytla českým těm mistrům huť svatovítská, vedená tenkrát už Parlěřovými dědici a rozvádějící tvarové prvky svého mistra způsobem stejně improvizujícím, avšak to, co jejich umění dodávalo vlastní vnitřní pohyb, byla energie, vyvěrající z pramene mimoparlěřského a tedy ryze českého, v níž se česká tvořivost manifestovala způsobem nejtýpčtějším.“

Na Václava Mencla navázala později Dobroslava Menclová ve druhém díle své syntetické práce o českých hradech.¹⁰⁵ Umělecký sloh staveb tzv. dvorské huti Václava IV. ale těsněji spojila s hutí svatovítskou. „Počátky tohoto slohu je nutno hledat, jak už bylo řečeno, v umění huti svatovítské a jejího výtvarného vůdce, Petra Parlěře.“¹⁰⁶ Okruh této huti u ní zahrnuje hrady Václava IV., ale také hrady a tvrže šlechtické donace.

V Českých středověkých klenbách z roku 1974 se Václav Mencl o soukromých stavbách Václava IV. vyjadřuje tak, že to byla „parlěřovská dvorská huť“.

O parlěřovském okruhu nebo i o samotném Parlěři uvažuje i Jan Muk ml., kam zařazuje Sloupovou síň, palácové patro pod dnešním Vladislavským sálem na Pražském hradě, hrad Krakovec a kapli Vlašského dvora v Kutné Hoře.¹⁰⁷

O vedení huti se v odborné literatuře také diskutovalo ve spojitosti s mistrem Křížem, kterého můžeme písemně doložit při stavbě posledního z Václavových hradů – u Nového Hradu u Kunratic. Albert Kutal se domnívá, že „ je velmi pravděpodobné, že to byl on, který stál v čele Václavovy huti.“¹⁰⁸ Protichůdný názor ale nalezneme u Dobroslavy Menclové: „V r. 1410 bylo, jak se zdá, pražské dvorské centrum už natolik rozloženo, že král musel svěřit stavbu svého posledního hradu městské huti Nového Města pražského a

105 MENCLOVÁ 1972 (pozn. 12).

106 Ibidem 124.

107 MUK 1982 (pozn. 16) 121–122.

108 Albert KUTAL: České gotické umění, Praha 1972, 107.

jejímu řediteli, měšťanu Hertvínovi. Vedoucí architekt byl tu však už Čech, mistr Kříž.¹⁰⁹ Stejně tak shrnuje Tomáš Durdík: „...Nový hrad nestavěla královská dvorská huť, která se na starších panovníkových stavbách vytvořila a která se nejpozději v průběhu prvního desetiletí 15. stol. rozpadla, nýbrž huť novoměstská. Zde pochopitelně mohli najít útočiště i příslušníci zaniklé huti dvorské.“¹¹⁰

4.2 O hutích

Huť byla středověkou organizací, která vyvíjela stavební a sochařskou činnost. Řemeslníci pracující v huti měli svobodu pohybu a hutě působily nadregionálně.¹¹¹ O tom, jak asi vypadala organizace stavební huti je možné si představit z dochovaných týdenních stavebních účtů svatovítské huti z let 1372–1378.¹¹²

Po finanční stránce byla stavební činnost na určitém díle řízena stavebním úřadem. V jeho čele stál ředitel stavby neboli director fabricae a s ním vedoucí účtů – notarius. Těm podléhal pravděpodobně písař – scriptor, který zapisoval vlastní záznamy.

Po technické stránce byl na vrcholu mistr díla neboli magister operis. Ten zastával několik funkcí najednou. Pracoval jako architekt, projektant a hlavní stavbyvedoucí. Podřízen mu byl výkonný stavbyvedoucí – mistr, který se nazýval parlěř – parlerio. Magister operis řídil huť provádějící stavbu.¹¹³ „Stavební huť označovala řemeslníky a dělníky budující katedrálu. V užším slova smyslu pak šlo o prostor či přístřešek, kde pracovali kameníci sdružení v necechovní organizaci zvané též kamenická huť. ... Součástí huti byla též dílna (stuba)...“¹¹⁴ Kamenická huť měla svého správce a též asistenta. Správce se staral o fungování huti ve smyslu materiálním (zásobování

109 MENCLOVÁ 1972 (pozn. 12) 125.

110 Tomáš DURDÍK: Hrad Václava IV. v Pražských městech a jejich nejbližším okolí – Die Burgen von Wenzel IV. in den Prager Städten und in ihrer nächsten Umgebung, in: Documenta Pragensia 6, Praha 1986, 35–36.

111 Aleš MUDRA/Michaela OTTOVÁ: Způsoby organizace sochařské práce v rámci hutě, cechu a mimo ně v průběhu gotiky, in: Sborník II. sjezdu kunsthistoriků, (Praha 2007/v tisku), [nepag.].

112 Joseph NEUWIRTH: Die Wochenrechnungen und der Betrieb des Prager Dombaues in den Jahren 1372–1378, Prag 1890; Marek SUCHÝ: Solutio Hebdomadaria Pro Structura Templi Pragensis. Stavba svatovítské katedrály v letech 1372–1378 (=Castrum Pragense V/1), Praha 2003, 13.

113 Marek SUCHÝ: Solutio Hebdomadaria Pro Structura Templi Pragensis. Stavba svatovítské katedrály v letech 1372–1378 (=Castrum Pragense V/1), Praha 2003, 13.

114 Ibidem.

materiálem a zajišťování oprav nářadí). Asistent byl hutný – famulus hutae.¹¹⁵ Dle informací o tom, jak vypadala kamenická huť při stavbě svatovítské katedrály¹¹⁶ je možné soudit, že v kamenické huti byli kameníci s různou profesní úrovní.

115 Ibidem.

116 „Kamenická huť nebyla homogenní společností profesionálů. Najdeme zde magistra operis a kameníky-sochaře, tvůrce běžných stavebních prvků katedrály, ale i jejich osazovače (locatores). Nedá se však říci, že by šlo o striktně oddělené činnosti.“ Marek SUCHÝ: *Solutio Hebdomadaria Pro Structura Templi Pragensis*. Stavba svatovítské katedrály v letech 1372–1378 (=Castrum Pragense V/1), Praha 2003, 13.

IV. Závěr

Hrad Krakovec je stavbou mimořádného významu a kvality, jak v rámci české hradní architektury, tak také v rámci vývoje středověkých kleneb.

Tato architektura je z hlediska českých hradů ojedinělým příkladem. Z dochovaných hradních staveb nenacházíme jedinou, která by byla po dispoziční stránce shodná s Krakovcem. Krakovec se svou hradní dispozicí totiž v zásadě řadí již k novému sídelnímu typu – k zámku. Chybí zde téměř úplně obranné zajištění hradu a naopak se zde setkáváme s překvapujícím počtem obytných místností, které se svými rozměry přizpůsobují lidskému měřítku.

Významové kvality Krakovce musíme také hledat ve výtvarném provedení interiérů. Není to jenom hradní kaple, která udivuje svým ojedinělým výtvarným klenebním řešením. Jsou to v podstatě všechny klenební prostory, které na Krakovci nacházíme. Každá z tohoto početného množství je ve srovnání s ostatními dochovanými hrady té doby svým prostorovým a výtvarným řešením originální. V rámci celé této podivuhodné hradní koncepce se otevírá otázka po staviteli Krakovce a po huti, která toto dílo vytvořila.

Podle posledních zaměření kleneb, které na Krakovci prováděl Ing. Vít Mlázovský v roce 2002 jde o klenební řešení, které vyžadovalo „nejvyšší představitelný stupeň mistrovství, a to jak v práci kamenické a tesařské, tak v práci měřičské a kresličské.“ Tedy je jisté, že hrad stavěla mimořádně kvalitní huť nebo přinejmenším vynikající stavitel.

Z hlediska slohového porovnání jednotlivých architektonických prvků, tak jak odborná literatura píše, se na Krakovci nabízí vazba na svatovítskou huť a na spojení Krakovce s dalšími stavbami Václava IV. do jednoho stavebního okruhu. Po slohové a zdrojové analýze se zdá nejpravděpodobnější varianta, že hrad Krakovec vznikl v rámci jiné stavební huti – huti dvorské, která pracovala nezávisle na svatovítské huti. Byla složena z lidí, kteří se ve svatovítské huti mohli vyučit. Byli ale organizováni přímo ke stavbám profánním. Služeb huti, počínaje Václavem IV., využívali všichni, kteří si takto vynikající huť mohli zaplatit.

Nelze také opomenout možnost, že za výjimečnými krakoveckými řešeními kleneb mohl stát i samotný Petr Parlář.

Nedostatek písemných pramenů, které by nás zpravily o konkrétním složení huti pracující na Václavových hradech, ale nechává tuto otázku otevřenou.

Zdá se, že stavebníkem hradu Krakovce, tak jak ho známe dnes, byl opravdu Jíra z

Roztok (ten je s ním spojován hlavně nejmladší literaturou). Svědčilo by pro to Jírovo postavení u dvora, jeho funkce administrátora při stavbě královského hradu ve Vratislavi, některé písemné prameny a časová a slohová příbuznost s ostatními stavbami doby Václava IV.

Jestli ale na místě dnešního hradu stála původně jiná stavba, nevíme.

Hrad Krakovec, který je spíše hradní zříceninou než hradem, je přesto významným dokladem stavebního umění poslední čtvrtiny 14. století a také odrazem myšlení lidí oné doby.

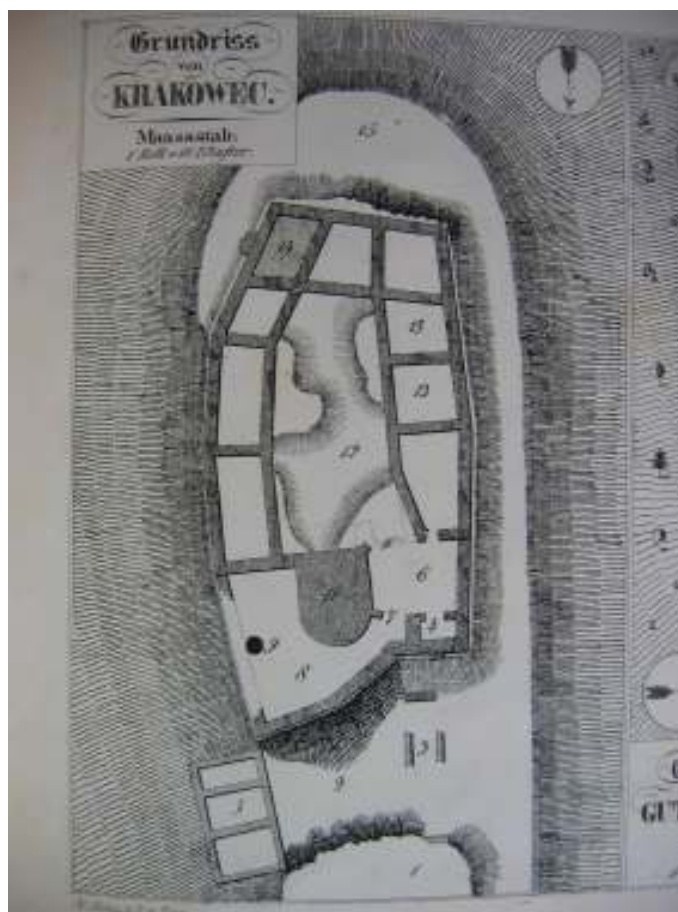
V. Obrazová příloha

1. Hrad Krakovec podle nejstaršího vyobrazení z roku 1788 od F. K. Wolfa, pohled od severovýchodu.

2. Hrad Krakovec podle vyobrazení z roku 1838 od C. Branlta, pohled ze severozápadu.

3. Hrad Krakovec, nejstarší půdorysné zpracování.

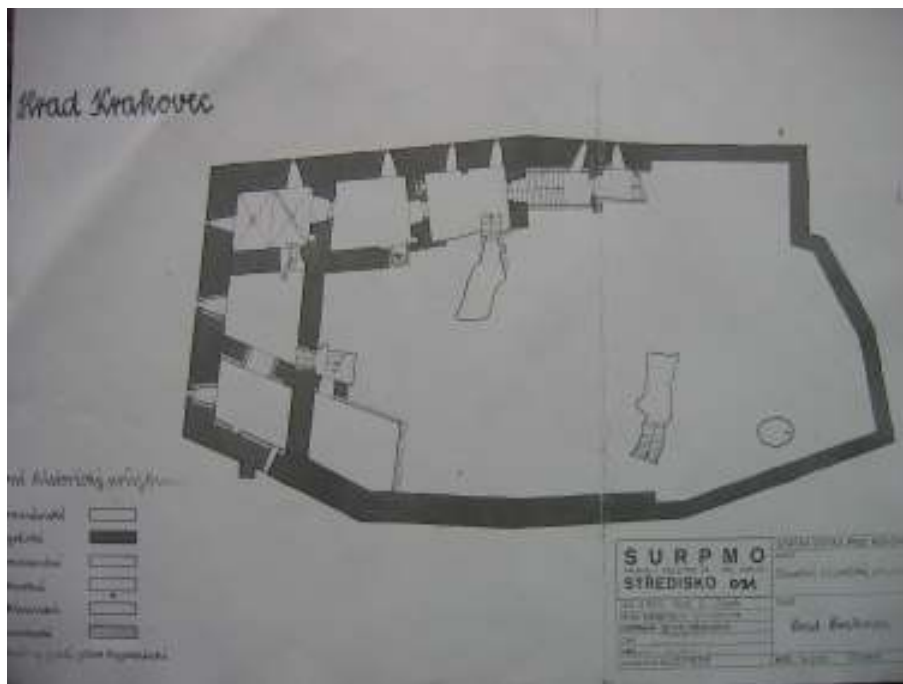
4. Hrad Krakovec podle vyobrazení asi z roku 1858 od V. Kandra, pohled od severu.

5. Hrad Krakovec před stavebními úpravami a zajištěními v roce 1913, pohled od severu.

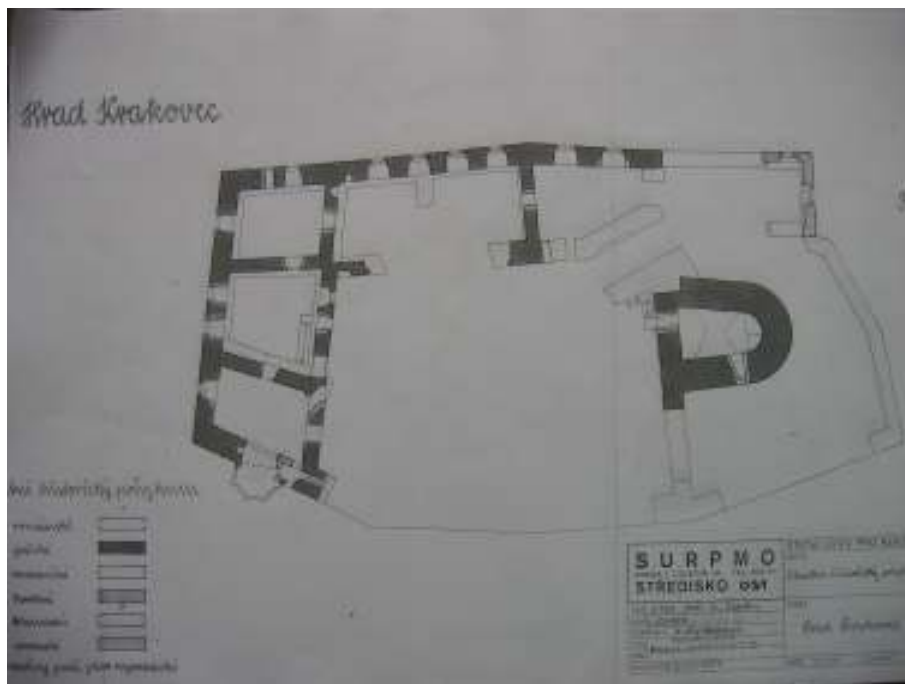
6. Hrad Krakovec, pohled ze severu.

7. Hrad Krakovec, půdorys 1. úroveň.

8. Hrad Krakovec, půdorys 2. úroveň.

9. Hrad Krakovec, půdorys 3. úroveň.

10. Hrad Krakovec, půdorys 4. úroveň.

11. Hrad Krakovec, $\frac{3}{4}$ 14. století, vnější stěna jižního křídla paláce.

12. Hrad Krakovec, $\frac{3}{4}$ 14. století, vnější stěna západního křídla paláce.

13. Hrad Krakovec, $\frac{3}{4}$ 14. století, vnější stěna východního křídla paláce.

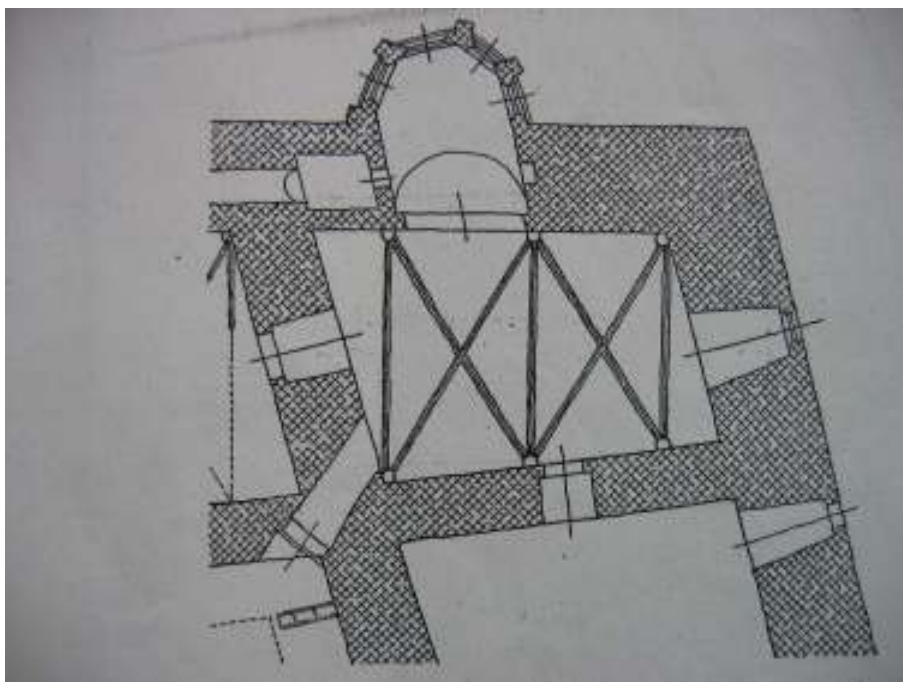
14. Hrad Krakovec, $\frac{3}{4}$ 14. století, fragmenty nádvoří strany západního křídla paláce.

15. Hrad Krakovec, $\frac{3}{4}$ 14. století, nádvoří strana jižního křídla paláce.

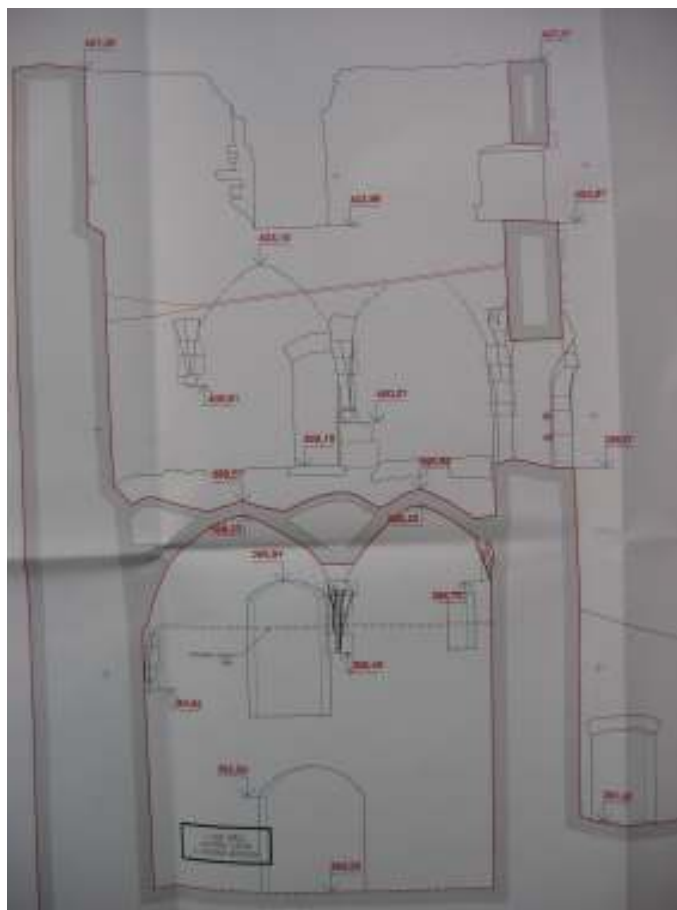
16. Hrad Krakovec, $\frac{3}{4}$ 14. století, soklové zdivo jihovýchodního nároží paláce.

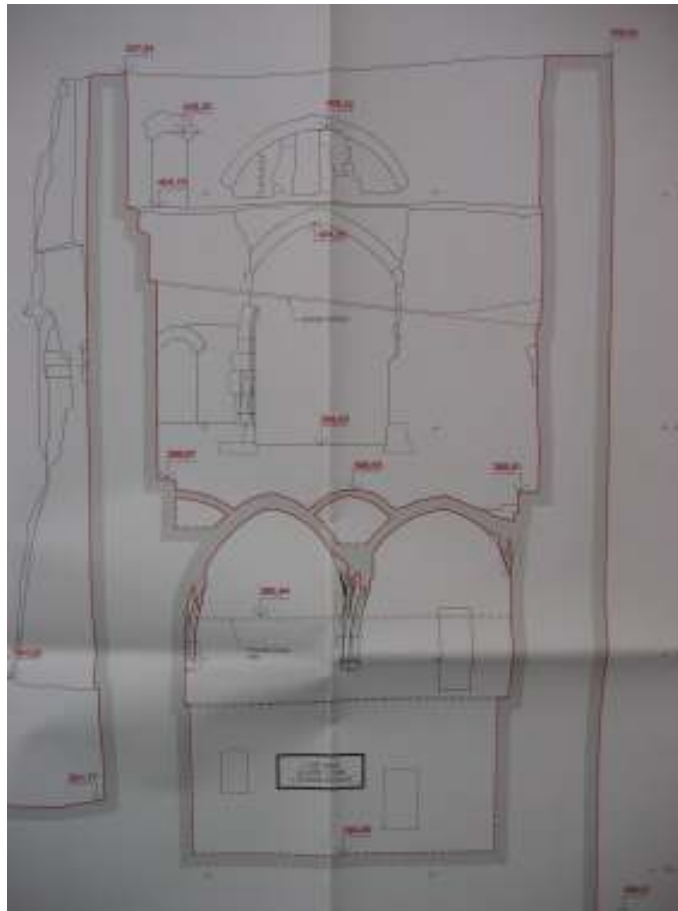
17. Hrad Krakovec, půdorys kaple 1. patra v jihovýchodní místnosti.

18. Hrad Krakovec, ¾ 14. století, pohled do kaple z východu.

19. Hrad Krakovec, řez východním křídlem paláce, pohled z východu.

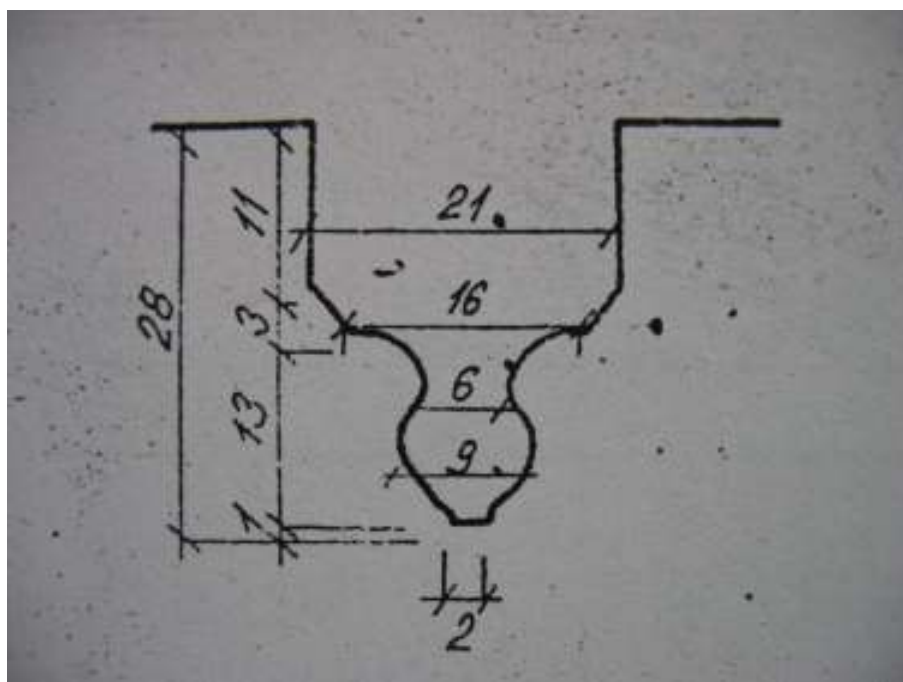
20. Hrad Krakovec, řez východním křídlem paláce, pohled ze západu.

21. Hrad Krakovec, ¾ 14. století, konzola s výběhem klenebných žeber, západní stěna kaple.

22. Hrad Krakovec, $\frac{3}{4}$ 14. století, konzola s výběhem klenebných žeber, západní stěna kaple.

23. Hrad Krakovec, profil žebra v kapli.

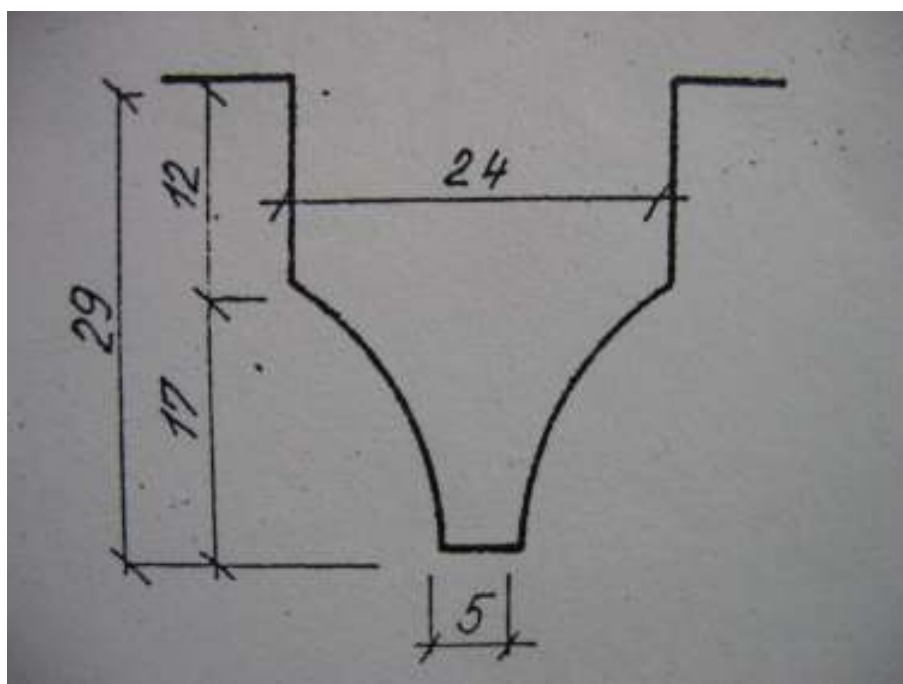
24. Hrad Krakovec, $\frac{3}{4}$ 14. století, severní pole jihovýchodního prostoru pod kaplí.

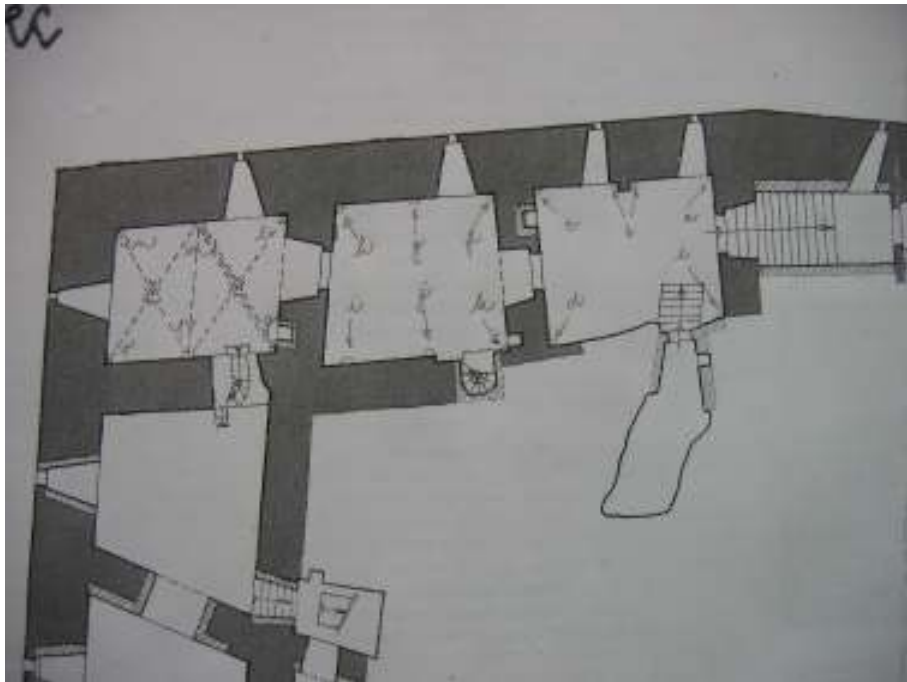
25. Hrad Krakovec, $\frac{3}{4}$ 14. století, severní pole jihozápadního prostoru sklepů.

26. Hrad Krakovec, $\frac{3}{4}$ 14. století, jižní pole jihozápadního prostoru sklepů.

27. Hrad Krakovec, profil žebra v místnostech západního křídla paláce.

28. Hrad Krakovec, půdorys sklepů západního křídla, legenda k obrázkům 28 a–q.

28 a. Hrad Krakovec, $\frac{3}{4}$ 14. století, konzola s výběhem klenebných žebér, severní místnost sklepů západního křídla paláce.

28 b. Hrad Krakovec, $\frac{3}{4}$ 14. století, výběhy klenebných žeber, severní místnost sklepů západního křídla paláce.

28 c. Hrad Krakovec, $\frac{3}{4}$ 14. století, konzola s výběhem klenebných žeber, severní místnost sklepů západního křídla paláce.

28 d. Hrad Krakovec, $\frac{3}{4}$ 14. století, konzola s výběhem klenebných žebí, severní místnost sklepů západního křídla paláce.

28 e. Hrad Krakovec, $\frac{3}{4}$ 14. století, výběh klenebných žeber, prostřední místnost sklepů západního křídla paláce.

28 f. Hrad Krakovec, $\frac{3}{4}$ 14. století, konzola s výběhem klenebných žeber, prostřední místnost sklepů západního křídla paláce.

28 g. Hrad Krakovec, $\frac{3}{4}$ 14. století, konzola s výběhem klenebných žeber, prostřední místnost sklepů západního křídla paláce.

28 h. Hrad Krakovec, $\frac{3}{4}$ 14. století, konzola s výběhem klenebných žeber a ze stěny organicky vyrůstajícím čelem klenby, prostřední místnost sklepů západního křídla paláce.

28 i. Hrad Krakovec, $\frac{3}{4}$ 14. století, konzola s výběhem klenebných žeber, prostřední místnost sklepů západního křídla paláce.

28 j. Hrad Krakovec, $\frac{3}{4}$ 14. století, konzola s výběhem klenebných žeber, prostřední místnost sklepů západního křídla paláce.

28 k. Hrad Krakovec, $\frac{3}{4}$ 14. století, konzola s výběhem klenebných žeber, prostřední místnost sklepů západního křídla paláce.

28 l. Hrad Krakovec, ¾ 14. století, konzola s výběhem klenebných žeber, jižní místnost sklepů západního křídla paláce.

28 m. Hrad Krakovec, $\frac{3}{4}$ 14. století, konzola s výběhem klenebných žeber, jižní místnost sklepů západního křídla paláce.

28 n. Hrad Krakovec, $\frac{3}{4}$ 14. století, výběh klenebního žebra, jižní místnost sklepů západního křídla paláce.

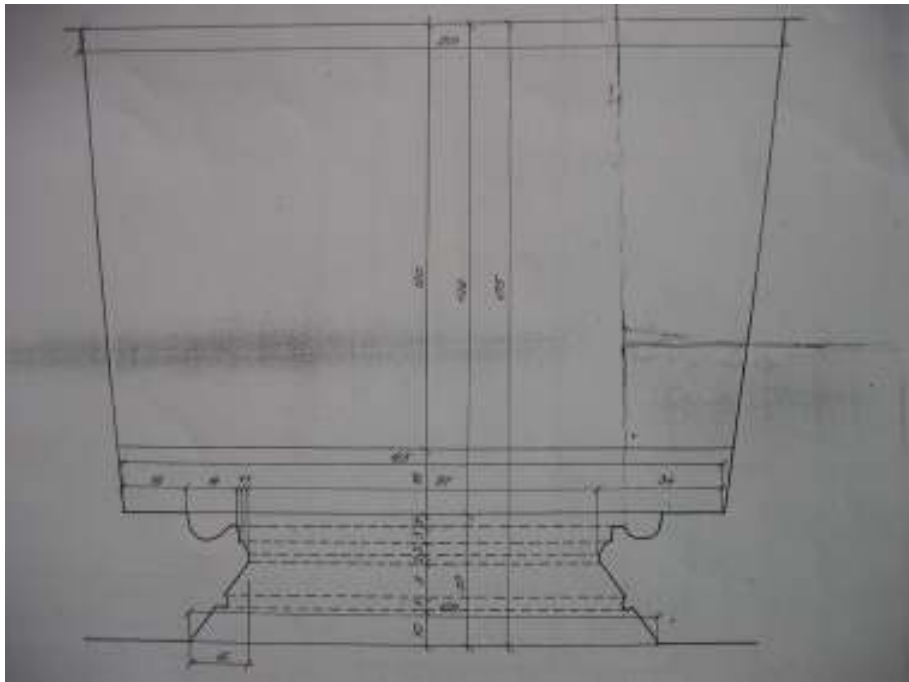
28 o. Hrad Krakovec, $\frac{3}{4}$ 14. století, konzola s výběhem klenebných žeber, jižní místnost sklepů západního křídla paláce.

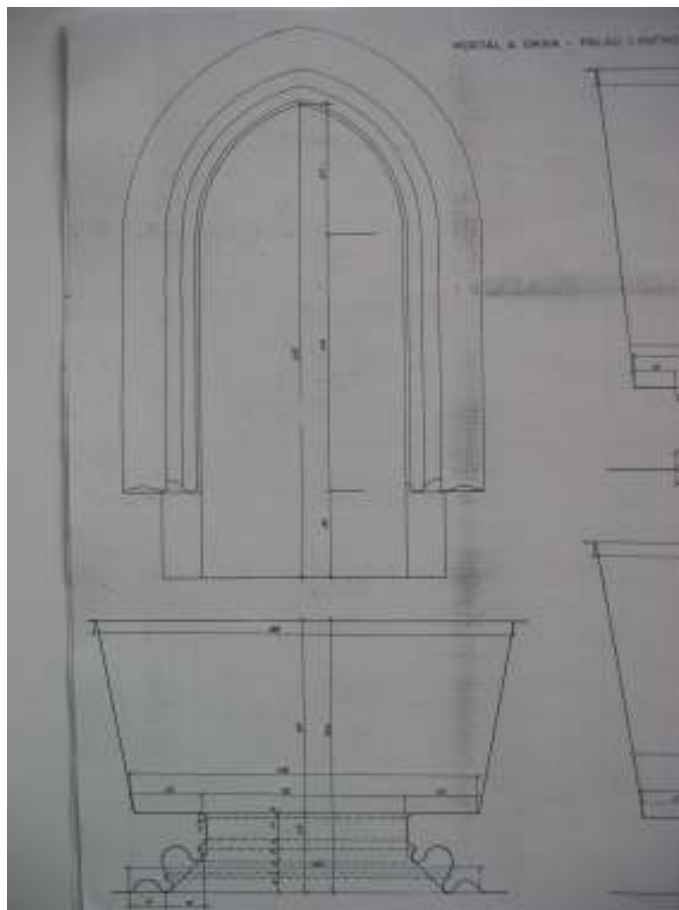
28 p. Hrad Krakovec, $\frac{3}{4}$ 14. století, konzola s výběhem klenebných žeber, jižní místnost sklepů západního křídla paláce.

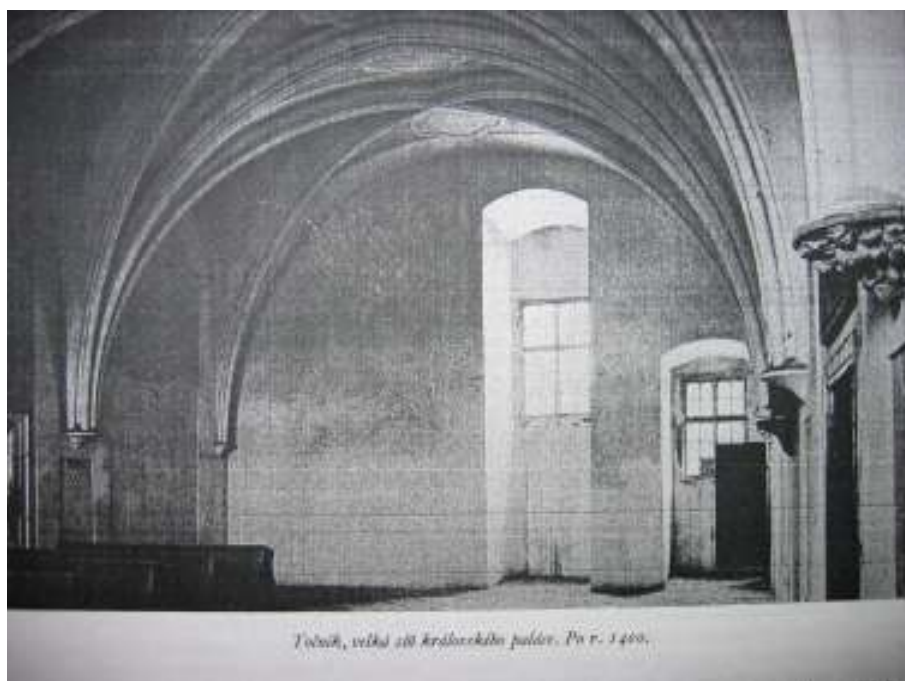
28 q. Hrad Krakovec, $\frac{3}{4}$ 14. století, výběh klenebního žebra, jižní místnost sklepů západního křídla paláce.

29. Hrad Krakovec, profil okenního ostění 1. patra sálu západního křídla paláce.

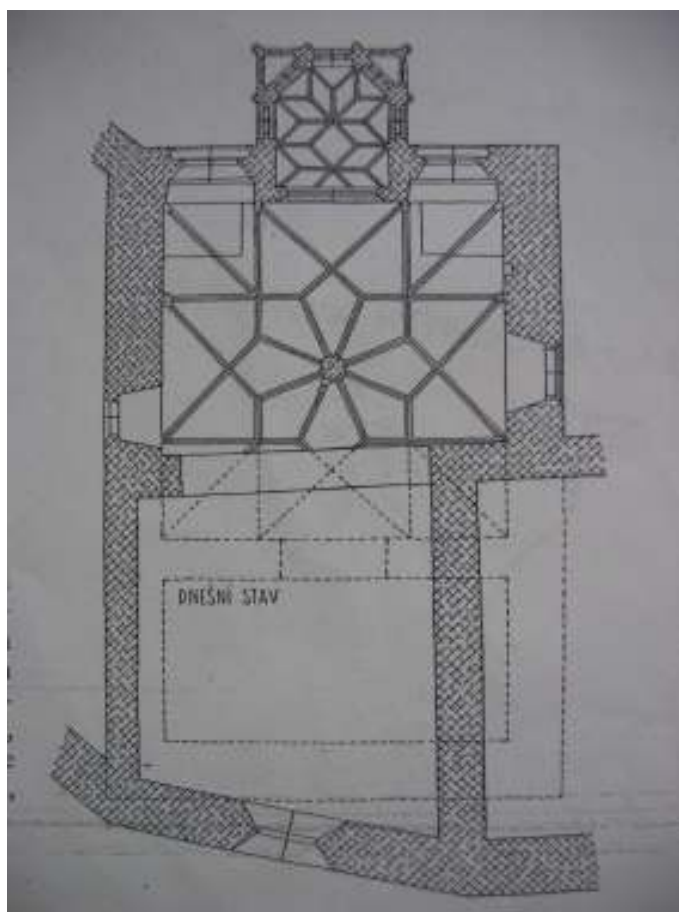
30. Hrad Krakovec, portál 1. patra jižního křídla paláce a profil portálu.

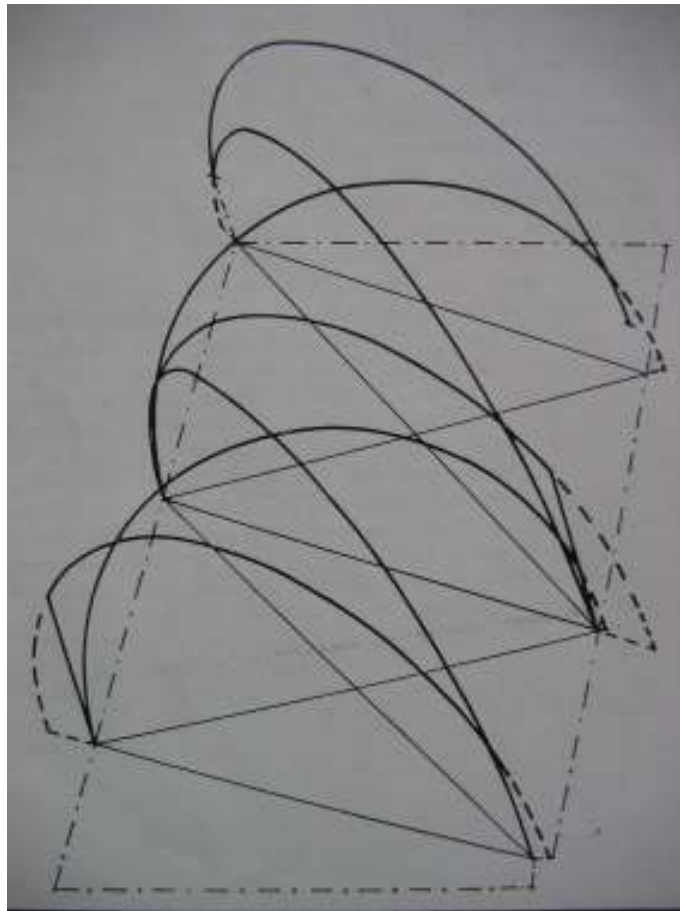
31. Hrad Točník, po roce 1400, síň královského paláce.

32. Sloupová síň na Pražském hradě, kolem roku 1400, jižní místnost západního traktu paláce.

33. Kutná Hora, královská kaple ve Vlašském dvoře, 1400, půdorys.

34. Hrad Krakovec, studie rekonstrukce klenby kaple.

VI. Seznam vyobrazení

1. Hrad Krakovec podle nejstaršího vyobrazení z roku 1788 od F. K. Wolfa. Reprodukce z knihy: Franz Alexander HEBER, in: Böhmens Burgen, Vesten und ergschlösser, sv. 7, Prag 1849, [nepag.].
2. Hrad Krakovec podle vyobrazení z roku 1838 od C. Branlta. Reprodukce z knihy: Franz Alexander HEBER, in: Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser, sv. 7, Prag 1849, [nepag.].
3. Hrad Krakovec, nejstarší půdorysné zpracování. Reprodukce z knihy: Franz Alexander HEBER, in: Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser, sv. 7, Prag 1849, [nepag.].
4. Hrad Krakovec podle vyobrazení asi z roku 1858 od V. Kandlera, pohled od severu. Reprodukce z knihy: August SEDLÁČEK, in: Hrad Krakovec, Praha 1914, Tab. III.
5. Hrad Krakovec před stavebními úpravami a zajištěními v roce 1913, pohled od severu, Reprodukce z knihy: August SEDLÁČEK, in: Hrad Krakovec, Praha 1914, Tab. IV.
6. Hrad Krakovec, $\frac{3}{4}$ 14. století, pohled ze severu. Foto: autor.
7. Hrad Krakovec, půdorys 1. úroveň. Reprodukce z knihy: Dobroslav LÍBAL / Jan MUK / Olga NOVOSADOVÁ: Plány, in: Stavebně historický průzkum, Praha 1976.
8. Hrad Krakovec, půdorys 2. úroveň. Reprodukce z: Dobroslav LÍBAL / Jan MUK / Olga NOVOSADOVÁ: Plány, in: Stavebně historický průzkum, Praha 1976.
9. Hrad Krakovec, půdorys 3. úroveň. Reprodukce z: Dobroslav LÍBAL / Jan MUK / Olga NOVOSADOVÁ: Plány, in: Stavebně historický průzkum, Praha 1976.
10. Hrad Krakovec, půdorys 4. úroveň. Reprodukce z: Dobroslav LÍBAL / Jan MUK / Olga NOVOSADOVÁ: Plány, in: Stavebně historický průzkum, Praha 1976.
11. Hrad Krakovec, $\frac{3}{4}$ 14. století, vnější stěna jižního křídla paláce. Foto: autor.
12. Hrad Krakovec, $\frac{3}{4}$ 14. století, vnější stěna západního křídla paláce. Foto: autor.
13. Hrad Krakovec, $\frac{3}{4}$ 14. století, vnější stěna východního křídla paláce. Foto: autor.
14. Hrad Krakovec, $\frac{3}{4}$ 14. století, fragmenty nádvoří strany západního křídla paláce. Reprodukce z: ZASTOUPIL a KRÁL – ZEMĚMĚŘIČI, in: Hrad Krakovec. Zaměření skutečného stavu objektu, Praha 2007, uloženo na NPÚ středních Čech v Praze.
15. Hrad Krakovec, $\frac{3}{4}$ 14. století, nádvoří strana jižního křídla paláce. Foto: autor.

16. Hrad Krakovec, $\frac{3}{4}$ 14. století, soklové zdivo jihovýchodního nároží paláce. Foto: autor.
17. Hrad Krakovec, půdorys kaple 1. patra v jihovýchodní místnosti. Reprodukce z: Dobroslava MENCLOVÁ / Václav MENCL: Český hrad v době Václavově, in: Umění XIV, Praha 1942, 144.
18. Hrad Krakovec, $\frac{3}{4}$ 14. století, pohled do kaple z východu. Reprodukce z : ZASTOUPIL a KRÁL – ZEMĚMĚŘIČI, in: Hrad Krakovec. Zaměření skutečného stavu objektu, Praha 2007, uloženo na NPÚ středních Čech v Praze.
19. Hrad Krakovec, řez východním křídlem paláce, pohled z východu. Reprodukce z : ZASTOUPIL a KRÁL – ZEMĚMĚŘIČI, in: Hrad Krakovec. Zaměření skutečného stavu objektu, Praha 2007, uloženo na NPÚ středních Čech v Praze.
20. Hrad Krakovec, řez východním křídlem paláce, pohled ze západu. Reprodukce z : ZASTOUPIL a KRÁL – ZEMĚMĚŘIČI, in: Hrad Krakovec. Zaměření skutečného stavu objektu, Praha 2007, uloženo na NPÚ středních Čech v Praze.
21. Hrad Krakovec, $\frac{3}{4}$ 14. století, konzola s výběhem klenebných žeber, západní stěna kaple. Foto: autor.
22. Hrad Krakovec, $\frac{3}{4}$ 14. století, konzola s výběhem klenebných žeber, západní stěna kaple. Foto: autor.
23. Hrad Krakovec, profil žebra v kapli. Reprodukce z: Ing. BLABOL, INVESTIS, in: Zaměření stávajícího stavu, Praha 1973.
24. Hrad Krakovec, $\frac{3}{4}$ 14. století, severní pole jihovýchodního prostoru pod kaplí. Reprodukce z: Vít MLÁZOVSKÝ, in: Hrad Krakovec. Vyšetření geometrie kleneb. Průzkum. Fotodokumentace, Praha 2002, uloženo na NPÚ středních Čech v Praze.
25. Hrad Krakovec, $\frac{3}{4}$ 14. století, severní pole jihozápadního prostoru sklepů. Reprodukce z: Vít MLÁZOVSKÝ, in: Hrad Krakovec. Vyšetření geometrie kleneb. Průzkum. Fotodokumentace, Praha 2002, uloženo na NPÚ středních Čech v Praze.
26. Hrad Krakovec, $\frac{3}{4}$ 14. století, jižní pole jihozápadního prostoru sklepů. Reprodukce z: Vít MLÁZOVSKÝ, in: Hrad Krakovec. Vyšetření geometrie kleneb. Průzkum. Fotodokumentace, Praha 2002, uloženo na NPÚ středních Čech v Praze.
27. Hrad Krakovec, profil žebra v místnostech západního křídla paláce. Reprodukce z: Ing. BLABOL, INVESTIS, in: Zaměření stávajícího stavu, Praha 1973.
28. Hrad Krakovec, půdorys sklepů západního křídla, legenda k obrázkům 28 a–q. Reprodukce z: Dobroslav LÍBAL / Jan MUK / Olga NOVOSADOVÁ: Plány, in: Stavebně historický průzkum, Praha 1976.

- 28 a. Hrad Krakovec, $\frac{3}{4}$ 14. století, konzola s výběhem klenebných žeber, severní místnost sklepů západního křídla paláce. Foto: autor.
- 28 b. Hrad Krakovec, $\frac{3}{4}$ 14. století, výběhy klenebných žeber, severní místnost sklepů západního křídla paláce. Foto: autor.
- 28 c. Hrad Krakovec, $\frac{3}{4}$ 14. století, konzola s výběhem klenebných žeber, severní místnost sklepů západního křídla paláce. Foto: autor.
- 28 d. Hrad Krakovec, $\frac{3}{4}$ 14. století, konzola s výběhem klenebných žeber, severní místnost sklepů západního křídla paláce. Foto: autor.
- 28 e. Hrad Krakovec, $\frac{3}{4}$ 14. století, výběh klenebných žeber, severní místnost sklepů západního křídla paláce. Foto: autor.
- 28 f. Hrad Krakovec, $\frac{3}{4}$ 14. století, konzola s výběhem klenebných žeber, prostřední místnost sklepů západního křídla paláce. Foto: autor.
- 28 g. Hrad Krakovec, $\frac{3}{4}$ 14. století, konzola s výběhem klenebných žeber, prostřední místnost sklepů západního křídla paláce. Foto: autor.
- 28 h. Hrad Krakovec, $\frac{3}{4}$ 14. století, konzola s výběhem klenebných žeber a ze stěny organicky vyrůstajícím čelem klenby, prostřední místnost sklepů západního křídla paláce. Foto: autor.
- 28 i. Hrad Krakovec, $\frac{3}{4}$ 14. století, konzola s výběhem klenebných žeber, prostřední místnost sklepů západního křídla paláce. Foto: autor.
- 28 j. Hrad Krakovec, $\frac{3}{4}$ 14. století, konzola s výběhem klenebných žeber, prostřední místnost sklepů západního křídla paláce. Foto: autor.
- 28 k. Hrad Krakovec, $\frac{3}{4}$ 14. století, konzola s výběhem klenebných žeber, prostřední místnost sklepů západního křídla paláce. Foto: autor.
- 28 l. Hrad Krakovec, $\frac{3}{4}$ 14. století, konzola s výběhem klenebných žeber, jižní místnost sklepů západního křídla paláce. Foto: autor.
- 28 m. Hrad Krakovec, $\frac{3}{4}$ 14. století, konzola s výběhem klenebných žeber, jižní místnost sklepů západního křídla paláce. Foto: autor.
- 28 n. Hrad Krakovec, $\frac{3}{4}$ 14. století, výběh klenebního žebra, jižní místnost sklepů západního křídla paláce. Foto: autor.
- 28 o. Hrad Krakovec, $\frac{3}{4}$ 14. století, konzola s výběhem klenebných žeber, jižní místnost sklepů západního křídla paláce. Foto: autor.
- 28 p. Hrad Krakovec, $\frac{3}{4}$ 14. století, konzola s výběhem klenebných žeber, jižní místnost sklepů západního křídla paláce. Foto: autor.

- 28 q. Hrad Krakovec, $\frac{3}{4}$ 14. století, výběh klenebního žebra, jižní místnost sklepů západního křídla paláce. Foto: autor.
29. Hrad Krakovec, profil okenního ostění 1. patra sálu západního křídla paláce. Reprodukce z: Ing. BLABOL, INVESTIS, in: Zaměření stávajícího stavu, Praha 1973.
30. Hrad Krakovec, portál 1. patra jižního křídla paláce a profil portálu. Reprodukce z: Ing. BLABOL, INVESTIS, in: Zaměření stávajícího stavu, Praha 1973.
31. Hrad Točnick, po roce 1400, síň královského paláce. Reprodukce z: Dobroslava MENCLOVÁ / Václav MENCL: Český hrad v době Václavově, in: Umění XIV, Praha 1942, 100.
32. Sloupová síň na Pražském hradě, kolem roku 1400, jižní místnost západního traktu paláce. Reprodukce z: Dobroslava MENCLOVÁ / Václav MENCL: Český hrad v době Václavově, in: Umění XIV, Praha 1942, 152.
33. Kutná Hora, královská kaple ve Vlašském dvoře, 1400, půdorys. Reprodukce z: Dobroslava MENCLOVÁ / Václav MENCL: Český hrad v době Václavově, in: Umění XIV, Praha 1942, 151.
34. Hrad Krakovec, studie rekonstrukce klenby kaple. Reprodukce z: Jan MUK, in: Konstrukce a tvar středověkých kleneb, in: Umění XXV, Praha 1977, 11.

VII. Seznam použitých pramenů a literatury

- ANDĚL Rudolf a kol.: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, sv. 3, Praha 1984, 229–233.
- BARTOŠ J[...]: Dnešní stav otázky, týkající se sanace hradu Krakovce, in: Věstník Musejního spolku královského města Rakovníka a politického okresu Rakovnického, sv. 6. 48–52.
- BENEŠOVSKÁ Klára: Gotická katedrála. Architektura, in: Katedrála sv. Víta v Praze. K 650. výročí založení, Praha 1994, 25–65.
- BENEŠOVSKÁ Klára (a kol.): Architektura gotická, Praha 2001.
- BERNAU Friedrich: Album der Burgen und Schlösser im Königreiche Böhmen, Saaz 1881, 209.
- BINDING Günther: Baubetrieb im Mittelalter, Darmstadt 1993.
- BLABOL, INVESTIS: Zaměření stávajícího stavu, Praha 1973.
- BOBKOVÁ Lenka: Velké dějiny zemí koruny české, sv. IV. a, (1310–1402), Praha/Litomyšl 2003.
- BOBKOVÁ Lenka / BARTLOVÁ Milena: Velké dějiny zemí koruny české, sv. IV. b, (1310–1402), Praha/Litomyšl 2003.
- CECHNER Antonín: Krakovec, in: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu Rakovnickém, sv. 2, Praha 1913, 33–39.
- DURDÍK Tomáš: Hrady Václava IV. v Pražských městech a jejich nejbližším okolí – Die Burgen von Wenzel IV. in den Prager Städten und in ihrer nächsten Umgebung, in: Documenta Pragensia 6, Praha 1986, 24–46.
- DURDÍK Tomáš: From „château fort“ to „château de plaisance“. Development of the XIV century in Bohemia. IBI Bulletin 49, 1993, Praha 1995, 27–34.
- DURDÍK Tomáš: Encyklopedie českých hradů, Praha 1996.
- DURDÍK Tomáš: Von der Burg zum Schloss. Die Hauptentwicklungslinien der böhmischen Burgenarchitektur des 14. Jahrhundert. Forschungen zu Burgen und Schlössern 3, 1997, 153–170.
- DURDÍK Tomáš: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů, Praha 1999.
- DURDÍK Tomáš: Česká hradní architektura doby Václava IV., in: Historická inspirace. Sborník k počtě Dobroslava Líbala, Praha 2001, 63–76.
- DURDÍK Tomáš / BOLINA Pavel: Středověké hrady v Čechách a na Moravě, Praha 2001.
- EMLER Josef: Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica pragensem per

- archidioecesis, sv. I/2, 1363–1369, Praha 1874, 31.
- EMLER Josef: Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica pragensem per archidioecesis, sv. III–IV, 1373–1390, Praha 1879, 3, 48.
- FEHR Götz: Benedikt Ried. Ein deutscher Baumeister zwischen Gotik und Renaissance, München 1961.
- FEHR Götz: Die Wölbekunst der Parler, in: Die Parler und der schöne Stil 1350–1400. Europäische Kunst unter den Luxemburgern, sv. 3, vydal Anton Legner, Köln 1978, 44–48.
- FISCHEROVÁ Klára: Výtvarné předpoklady české gotiky, in: Umění XXV, Praha 1977, 24–33.
- FLEGL M[...]: Památka M. Jana Husa a záchrana zřícenin hradu Krakovce, in: Muzejní a vlastivědná práce 28 / Časopis Společnosti přátel starožitností 98, Praha 1990, 155–164.
- GRUEBER Bernhard: Die Kunst des Mittelalters in Böhmen nach den bestehenden denkmalen Geschildert, sv. 1, 4, Wien 1879.
- HAZLBAUER Zdeněk: Hrad Krakovec opět zpřístupněn, in: Muzejní a vlastivědná práce 30 / Časopis Společnosti přátel starožitností 100, sv. 4, Praha 1992.
- HAZLBAUER Zdeněk: Pozůstatky gotických kachlových kamen z hradu Krakovce, in: Památky středních Čech. Zpravodaj Památkového ústavu středních Čech v Praze 7/3, Praha 1993, 24–29.
- HEBER Franz Alexander: Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser, sv. 7, Prag 1849.
- HOMOLKA Jaromír: Einige Randbemerkungen zu den Büchern von Dobroslava Menclová, České hrady I/II, Praha 1972 und Albert Kutal, České gotické umění, Praha 1972. Mediaevalia bohemia 4, 189–240.
- HOMOLKA Jaromír: Příspěvek k dějinám české architektury krásného slohu (kolem roku 1400). K slohové situaci tzv. Sloupové síně Pražského hradu, in: BOBKOVÁ Lenka/HOLÁ Mlada (ed.): Lesk královského majestátu ve středověku. Pocta Prof. PhDr. Františku Kavkovi, CSc. K nedožitým 85. narozeninám, Praha/Litomyšl 2005, 265–271.
- JANATA J[...]: Mistr Jan Hus na Krakovci, in: Vlastivědné špalíčky Plaska 4, Plasy 1960.
- KOČKA Václav: Dějiny hradu Krakovce, Rakovník 1912.
- KOTRBA Viktor: Architektura, in: PEŠINA Jaroslav (ed.): České umění gotické 1350–1420 (kat. výst.), Praha 1970, 56–76.
- KUTAL Albert: České gotické umění, Praha 1972.
- LÁSKA Vojtěch: K znovuotevření hradu Krakovce, Památky středních Čech. Zpravodaj Památkového ústavu středních Čech v Praze 7/3, Praha 1993, 50–54.
- LEVÝ František: Dějiny královského města Rakovníka, Rakovník 1896.

- LÍBAL Dobroslav: Gotická architektura v Čechách a na Moravě, Praha 1948.
- LÍBAL Dobroslav: Gotická architektura středních Čech, Praha 1983.
- LÍBAL Dobroslav: Praha gotická. Architektura, in: Praha středověká. Čtvero knih o Praze, Emanuel POCHE (a kol.), Praha 1983, 167–356.
- LÍBAL Dobroslav: Gotická architektura, in: DČVU I/1. Od počátku do konce středověku, Praha 1984, 145–215.
- LÍBAL Dobroslav / MUK Jan / NOVOSADOVÁ Olga: Hrad Krakovec. Stavebně historický průzkum, Praha 1976.
- MEISSNER Wolf: Historisch – malerische Darstellungen aus Böhmens, Prag 1798, 56–70.
- MENCL Václav: Trojí sloh Petra Parléře, in: Umění XVII 1–2, Praha 1945, 249–278.
- MENCL Václav: Česká architektura doby lucemburské, Praha 1948.
- MENCL Václav: Podunajská reforma gotické katedrály, in: Umění XVII, Praha 1969, 301–334.
- MENCL Václav: Poklasická gotika jižní Francie a Švábska a její vztah ke gotice české, in: Umění XIX, Praha 1971, 217–254.
- MENCL Václav: České středověké klenby, Praha 1974.
- MENCLOVÁ Dobroslava: Krakovec. Státní hrad a okolí, Praha 1956.
- MENCLOVÁ Dobroslava: Krakovec, in: Hilmera – Rokyta (ed.) 1963, 180–182.
- MENCLOVÁ Dobroslava: České hrady, sv. 2, druhé doplněné vydání, Praha 1972.
- MENCLOVÁ Dobroslava / MENCL Václav: Český hrad v době Václavově, in: Umění XIV, Praha 1942, 89–103, 143–160.
- MIKOVEC Ferdinand B[...]: Krakovec čili Červený Zámek, in: Starožitnosti a Památky země České, sv. 1, Praha 1860, 185–192.
- MLÁZOVSKÝ Vít: Hrad Krakovec. Vyšetření geometrie kleneb. Průzkum, Praha 2002, uloženo na NPÚ středních Čech v Praze.
- MUDRA Aleš / OTTOVÁ Michaela: Způsoby organizace sochařské práce v rámci hutě, cechu a mimo ně v průběhu gotiky, in: PRAHL Karel / WINTER Tomáš (ed.): Sborník II. sjezdu kunsthistoriků (Praha 2007/v tisku).
- MUK Jan: Konstrukce a tvar středověkých kleneb, in: Umění XXV, Praha 1977, 1–22.
- MUK Jan: O klenbách Petra Parléře, in: BUŘÍVAL Zdislav (ed.): Staletá Praha IX, Praha 1979, 189–196.
- MUK Jan: Problematika kleneb doby Karlovy, in: Mezinárodní vědecká konference. Doba Karla IV. v dějinách národů ČSSR. Materiály ze sekce dějin umění, Praha 1982, 114–126.

- MÜLLER Werner: Technik der Wölbung, in: Die Parler und der schöne Stil 1350–1400. Europäische Kunst unter den Luxemburgern, sv. 3, vydal Anton Legner, Köln 1978, 48–49.
- NEUWIRTH Joseph: Die Wochenrechnungen und der Betrieb des Prager Dombaues in den Jahren 1372–1378, Prag 1890.
- NEUWIRTH Joseph: Geschichte der Bildenden Kunst in Böhmen. Vom Tode Wenzels III. bis zu den Husitenkriegen, sv. 1, Praha 1893, 309–310.
- Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí, sv. 15, Praha 1900, 34, 35.
- PALACKÝ František : Archiv český čili Staré písemné památky české i moravské. Z archivů domácích i cizích, sv. 1, Praha 1840.
- PALACKÝ František: Über Formelbücher, zunächst in Bezug auf böhmische Geschichte. Nebst Beilagen. Ein Quellenbeitrag zur Geschichte Böhmens und der Nachbarländer im XIII, XIV und XV Jahrhunderte, Praha 1847.
- RADA O[...]: Krakovec, Praha 1963.
- RAZÍM Vladislav: Krakovec, Praha [s.d.].
- RAZÍM Vladislav: Několik poznámek ke stavební podobě hradu Krakovce, in: Památky a příroda, 80–87.
- RENNER Jan: Popis politického a školního okresu Rakovnického, Rakovník 1902, 332–336.
- SEDLÁČEK August: Hrad Krakovec, Praha 1914.
- SEDLÁČEK August: Zbytky register králův římských a českých z let 1361–1480, Praha 1914, č. 35, 76, 107; 21, 28, 30–31.
- SEDLÁČEK August: Krakovec hrad, in: Hrady, zámky a tvrze království českého, sv. 8, třetí nezměněné vydání, Praha 1996, 98–109.
- SCHULTE Wilhelm: Die politische Tendenz der Cronica principum Polonie, in: Darstellungen und Quellen zur schlesischen Geschichte, sv. 1, 33b, Breslau 1906.
- SOMMER Johann Gottfried: Das Königreich Böhmen; statistisch – topographisch dargestellt. Rakoniker Kreis, sv. 13, Prag 1845, 18–19.
- SPALOVÁ Kamila: Hrad Krakovec, Praha [s. d.], [nepag.]
- SPĚVÁČEK Jiří: Václav IV. (1361–1419). K předpokladům husitské revoluce, Praha 1986.
- SUCHÝ Marek: Solutio Hebdomadaria Pro Structura Templi Pragensis. Stavba svatovítské katedrály v letech 1372–1378 (=Castrum Pragense V/1), Praha 2003.

TEKLÝ V[...]: Krakovec. Stručné průvodce po hradech, Praha [s.d.].

WINTER Zikmund: Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století, Praha 1906.

ZASTOUPIL a KRÁL – ZEMĚMĚŘIČI: Hrad Krakovec. Zaměření skutečného stavu objektu, Praha 2007, uloženo na NPÚ středních Čech v Praze.

VIII. Seznam nejčastěji používané literatury

- CECHNER Antonín: Krakovec, in: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu Rakovnickém, sv. 2, Praha 1913, 33–39.
- DURDÍK Tomáš: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů, Praha 1999.
- HOMOLKA Jaromír: Příspěvek k dějinám české architektury krásného slohu (kolem roku 1400). K slohové situaci tzv. Sloupové síně Pražského hradu, in: BOBKOVÁ Lenka/HOLÁ Mlada (ed.): Lesk královského majestátu ve středověku. Pocta Prof. PhDr. Františku Kavkovi, CSc. K nedožitým 85. narozeninám, Praha/Litomyšl 2005, 265–271.
- LÁSKA Vojtěch: K znovuotevření hradu Krakovce, Památky středních Čech. Zpravodaj Památkového ústavu středních Čech v Praze 7/3, Praha 1993, 50–54.
- LÍBAL Dobroslav / MUK Jan / NOVOSADOVÁ Olga: Hrad Krakovec. Stavebně historický průzkum, Praha 1976.
- MENCL Václav: Česká architektura doby lucemburské, Praha 1948.
- MENCL Václav: České středověké klenby, Praha 1974.
- MENCLOVÁ Dobroslava: Krakovec. Státní hrad a okolí, Praha 1956.
- MENCLOVÁ Dobroslava: České hrady, sv. 2, druhé doplněné vydání, Praha 1972.
- MENCLOVÁ Dobroslava / MENCL Václav: Český hrad v době Václavově, in: Umění XIV, Praha 1942, 89–103, 143–160.
- MIKOVEC Ferdinand B[...]: Krakovec čili Červený Zámek, in: Starožitnosti a Památky země České, sv. 1, Praha 1860, 185–192.
- MUK Jan: Konstrukce a tvar středověkých kleneb, in: Umění XXV, Praha 1977, 1–22.
- MUK Jan: Problematika kleneb doby Karlovy, in: Mezinárodní vědecká konference. Doba Karla IV. v dějinách národů ČSSR. Materiály ze sekce dějin umění, Praha 1982, 114–126.
- RENNER Jan: Popis politického a školního okresu Rakovnického, Rakovník 1902, 332–336.
- SEDLÁČEK August: Hrad Krakovec, Praha 1914.
- SEDLÁČEK August: Krakovec hrad, in: Hrady, zámky a tvrze království českého, sv. 8, třetí nezměněné vydání, Praha 1996, 98–109.
- SUCHÝ Marek: Solutio Hebdomadaria Pro Structura Tepli Pragensis. Stavba svatovítské katedrály v letech 1372–1378 (=Castrum Pragense V/1), Praha 2003.

IX. Anotace

Krakovec castle

This bachelor work brings a complex view of Krakovec castle. It summarises available literature, it is concerned with the history, description and analysis of the castle with accent to highly artistically made and authentic vaults from the end of 14. century, the time the castle was build. The craftsmen guild which was in the lead of the construction of the castle is one of the main questions of this work.

Krakovec castle is also presented as a castle with an extraordinary value in the frame of the Czech castle architecture development. It is a castle which stands on the line of transition from a castle to a new residential type – chateau.

architektura – architecture

hrad – castle

hut' – craftsmen guild

klenba – vault

oblouk – arch